

บทที่ 4

ความขัดแย้งระหว่างพรรคการเมือง

ในสภาพที่รัฐบาล เป็นรัฐบาลผสมที่เกิดจากการร่วมมือกันของหลายพรรคนั้น รัฐบาลชนิดนี้ย่อมเสี่ยงต่อการมีเสถียรภาพมากกว่ารัฐบาลที่เป็นพรรคเดียวกันอยู่มาก รัฐบาลที่มาจากพรรคเดียวกันนั้นมีปัญหาอยู่แก่การรักษาความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในพรรคไว้ให้ได้เท่านั้น แต่รัฐบาลผสมนั้นจะต้องคำนึงถึงการประนีประนอมผลประโยชน์กันระหว่างพรรคการเมืองอีกด้วย และในภาวะที่พรรคการเมืองแต่ละพรรคต่างมีปัญหาของตัวเองเกี่ยวกับเรื่องระเบียบวินัยที่หย่อนยานภายในพรรค สถานการณ์ของรัฐบาลผสมที่ประกอบด้วยพรรคการเมืองชนิดนี้ก็จะเลวร้ายยิ่งขึ้น รัฐบาลผสมของไทยในระหว่างปี 2518 - 2519 ดำเนินอยู่ในสภาพแวดล้อมเช่นนี้ รัฐบาลไม่อาจคาดหวังความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในพรรคที่มาร่วมรัฐบาลได้ และการกระทบกระทั่งกันระหว่างพรรคการเมือง กลุ่มบุคคล และตัวบุคคลระหว่างพรรคการเมืองก็เกิดขึ้นเสมอ ๆ แต่กลับประนีประนอมกันยาก ในบทที่ผ่านมาเราได้พิจารณาถึงการขาดเสถียรภาพภายในพรรคมาแล้ว ในบทนี้จะได้พิจารณาถึงปัญหาระหว่างพรรคการเมืองต่อไป

การเลือกใช้เกณฑ์วัด

ถ้าเราเริ่มต้นกันที่รัฐบาลผสมสหพรรค เราจะพบความจริงข้อแรกคือ รัฐบาลผสมชุดดังกล่าวเป็นรัฐบาลผสมที่มีขนาดใหญ่มากที่สุดที่เดียว กล่าวคือ มีพรรคต่าง ๆ มาร่วมมือกันถึง 16 พรรค ในสภาพเช่นนี้การกระทบกระทั่งกันระหว่างพรรคต่าง ๆ จึงเกิดขึ้นได้ง่ายมาก บางคนจึงสมัครใจที่จะเรียกรัฐบาลชุดนี้ว่า "รัฐบาลร้อยพ่อพันแม่" การขนานนามเช่นนี้ไม่ได้หมายถึงการที่รัฐบาลประกอบด้วยพรรคเป็นจำนวนมาก แต่เพียงอย่างเดียว แต่ยังสื่อความหมายให้เห็นว่า แต่ละพรรคที่มาร่วมมือกันเหล่านั้นมักจะทะเลาะกันเป็นประจำด้วย

ความจริงแล้ว แม้รัฐบาลสหพรรคจะประกอบด้วยพรรคต่าง ๆ ถึง 16 พรรคก็ตาม แต่เมื่อพิจารณาคุณนโยบายของพรรคเหล่านี้แล้ว ก็จะพบว่าต่างมีนโยบายที่คล้ายคลึงกันทั้งสิ้น คือ เน้นทางด้านเสรีทุนนิยมเหมือน ๆ กัน และถ้าจะพูดไปแล้วในสภาผู้แทนขณะนั้น ถ้าจะมีพรรคที่ขึ้นนโยบายต่างออกไปจากพรรคอื่น ๆ ก็คงจะมีเพียง 2 - 3 พรรค คือ พรรคแนวร่วมสังคมนิยม พรรคสังคมนิยมแห่งประเทศไทย และพรรคพลังใหม่ ที่เสนอนโยบายที่ถอนไปทางสังคมนิยมที่ไม่รุนแรงนักเท่านั้น

การที่รัฐบาลประกอบด้วยพรรคการเมืองที่มีนโยบายหลักคล้ายกันเช่นนี้ ความขัดแย้งกันในนโยบาย และอุดมการณ์อย่างแท้จริงจึงไม่เกิดขึ้น ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างพรรคต่าง ๆ ในรัฐบาลสหพรรคนั้นจึงเป็นเรื่องของตัวบุคคล กลุ่ม และผลประโยชน์เสียเป็นส่วนใหญ่ พล.ต.ประมาณ อติเรกสาร ชี้ให้เห็นความจริงข้อนี้อย่างชัดเจนที่เคี้ยวใบหนังสือ "บันทึกความจำ เมื่อข้าพเจ้าเป็นหัวหน้าพรรค" ตอนที่หนึ่งว่า

ปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่งคือ ปัญหาความขัดแย้งกันเสมอ โดยเฉพาะในเรื่องเกี่ยวกับผลประโยชน์ บางพรรคมิได้เห็นแก่ประโยชน์ของประเทศชาติ และความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองเป็นสำคัญ ได้ใช้การมีคะแนนเสียงสนับสนุนรัฐบาลเป็นเกราะคุ้มครองเรียกเองเอาผลประโยชน์ตามที่ต้องการ เช่น เรียกกรองเอาตำแหน่งรองนายกรัฐมนตรี ตำแหน่งรัฐมนตรี และผลประโยชน์อื่น ๆ ¹

สำหรับรัฐบาลจตุรพรรคนั้น นอกจากจะมีพรรคต่าง ๆ มาร่วมมือกันแค่ 4 พรรคแล้ว ปรากฏว่านโยบายของพรรคเหล่านั้นก็ยังไม่แตกต่างกันอีกด้วย กล่าวคือ เน้นทางด้านเสรีนิยม โดยมีโครงการสวัสดิการต่าง ๆ ด้วยกันทั้งสิ้น พิจารณาตามนี้ การขัดแย้งกันในค่านโยบายจึงไม่ควรเกิดขึ้นเช่นกัน แต่ขอเท็จจริงกลับปรากฏว่า

¹ พล.ต.ประมาณ อติเรกสาร, บันทึกความจำเมื่อข้าพเจ้าเป็นหัวหน้าพรรค, หน้า 102.

ความขัดแย้งชนิดนี้ได้เกิดขึ้น สิ่งนี้ชี้ให้เห็นข้อเท็จจริงอันหนึ่งว่านโยบายที่คล้ายคลึงกันนั้น ไม่อาจประกันความขัดแย้งทางงานนี้ได้ ซึ่งยอมชี้ให้เราเห็นต่อไปว่า แท้จริงแล้วนโยบายหรืออุดมการณ์ที่พรรคเหล่านี้บางพรรคประกาศนั้น น่าจะเป็นเพียงข้อความที่ร่างขึ้นมาเพื่อความสวยงาม และหลอกลวง มากกว่าจะมุ่งหวังให้เป็นหลักในการปฏิบัติอย่างจริงจัง โดยเป็นที่น่าสังเกตว่า ลักษณะการขัดแย้งกันนี้ พรรคพันธมิตรทั้งสามคือ ชาตินิยมไทย พรรคสังคมนิยม และสังคมนิยมไทยแยกออกมาทางหนึ่ง และพรรคประชาธิปไตยแยกออกไปอีกทางหนึ่ง

การขัดแย้งกันในนโยบายและอุดมการณ์นี้แม้จะมีความสำคัญอยู่มาก แต่การขัดแย้งกันอีกสองด้านคือ ทั่วประเทศ และผลประโยชน์ก็มีความสำคัญ หรือส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพของรัฐบาลไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน โดยเฉพาะผลประโยชน์เป็นเรื่องที่นำไปสู่การขัดแย้งที่มองทำลายเสถียรภาพของรัฐบาลเสมอ ๆ และเช่นเดียวกันความขัดแย้งสองด้านหลังนี้ก็มีลักษณะการขัดแย้งกันเป็น 2 ฝ่าย คือ พรรคประชาธิปไตยฝ่ายหนึ่งกับพรรคพันธมิตรทั้งสามอีกฝ่ายหนึ่ง

อย่างไรก็ตาม เพื่อความเข้าใจที่ชัดเจนจึงควรจะได้ตั้งข้อสังเกตเพิ่มเติมเกี่ยวกับความขัดแย้งเหล่านี้เอาไว้อีกสัก 2 ประการ

ประการแรก แม้ว่าความขัดแย้งกันในเรื่องต่าง ๆ นี้จะแบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย อย่างเห็นได้ชัดพอควร แต่ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นมากที่สุดและมั่นคงเสถียรภาพของรัฐบาลมากที่สุด ได้แก่ ความขัดแย้งระหว่างพรรคประชาธิปไตยกับพรรคชาติไทย นายดำรง ลัทธพิพัฒน์ เลขาธิการพรรคประชาธิปไตยในขณะนั้นกล่าวว่า การร่วมมือกับพรรคธรรมสังคมนิยม และสังคมนิยมนั้นราบรื่นและมีความเป็นมิตรมากกว่าพรรคชาติไทยหลายเท่า การรวมกับพรรคชาติไทยในครั้งนั้นเป็นความบังเอิญที่โชคร้ายที่สุด¹

¹ เกล็ดใหม่, 13 มกราคม 2521, หน้า 2, 16.

ประการที่สอง ดูเหมือนบางส่วนของพรรคประชาธิปัตย์เองก็มีความขัดแย้งกับส่วนใหญ่ของพรรค และพยายามเข้าไปร่วมกับอีก 3 พรรค ดังนั้นถ้าจะกล่าวให้ตรงข้อเท็จจริงมากที่สุด ก็คงกล่าวว่าเป็นความขัดแย้งกันระหว่างส่วนหนึ่งของพรรคประชาธิปัตย์ ซึ่งเป็นสมาชิกส่วนใหญ่ของพรรค กับพรรคพันธมิตรทั้งสามโดยเฉพาะพรรคชาติไทย

จากที่กล่าวมาแล้วตั้งแต่ต้น เราจะพบว่าความขัดแย้งระหว่างพรรคการเมืองที่มาร่วมมือกันในรัฐบาลผสมทั้งสองนั้น ไม่ได้เจาะจงอยู่แต่เฉพาะเรื่องใดเรื่องหนึ่ง แต่ครอบคลุมตั้งแต่เรื่องของตัวบุคคล ผลประโยชน์ ไปจนถึงเรื่องของอุดมการณ์ ความเชื่อ นโยบาย และการทำงาน ดังนั้นก่อนที่จะได้ศึกษาถึงผลกระทบของความขัดแย้งเหล่านี้ต่อเสถียรภาพของรัฐบาลในขณะนั้นต่อไป ในตอนต้นนี้ควรจะได้มีการเลือกเกณฑ์ (Criteria) บางอย่างมาใช้วัดหรือชี้ให้เห็นความขัดแย้งเหล่านี้ และผลกระทบที่มีต่อเสถียรภาพของรัฐบาลในขณะนั้นเสียก่อน ในที่นี้ผู้เขียนใคร่เสนอ เกณฑ์พิจารณา 3 ตัว คือ

1. การขัดแย้งกันในนโยบายและการทำงาน
2. การขัดแย้งกันในค่านิยมตัวบุคคล
3. การขัดแย้งกันในค่านิยมผลประโยชน์

ความขัดแย้งกันในค่านิยมนโยบายและการทำงาน

แม้จะปรากฏว่านโยบายของพรรคต่าง ๆ ที่มาร่วมมือกันในรัฐบาลทั้งสองจะคล้ายคลึงกันดังกล่าวแล้วก็ตาม แต่พรรคเหล่านั้นบางพรรคก็อาจมีการพัฒนานโยบายปลีกย่อยและวิธีการปฏิบัติในรายละเอียดต่าง ๆ จนมีความแตกต่างไปจากพรรคอื่น ๆ อยู่บ้าง ความขัดแย้งในนโยบายระหว่างพรรคจึงอาจเกิดขึ้นได้ และที่สำคัญก็คือ ดังที่กล่าวแล้ว แต่ละพรรคไม่ได้ยึดถือนโยบายที่ประกาศมากนัก แต่มักจะมีนโยบายที่ยึดถือซ่อนอยู่ก็อันหนึ่ง ความขัดแย้งในนโยบาย อุดมการณ์ การทำงานส่วนใหญ่ที่

เกิดขึ้นนั้น จึงเป็นความขัดแย้งในลักษณะหลังนี้ อีกทั้งในสภาพสังคมไทยที่พรรคการเมืองเปรียบเหมือนสมบัติส่วนตัวของบรรดาหัวหน้าหรือผู้นำพรรคบางคน การขัดแย้งกันในนโยบายหรือการทำงานนี้บางครั้งจึงอาจมีแรงกระตุ้นมาจากการที่ผู้นำพรรคมีความคิดเห็น อุดมการณ์ในการทำงานที่ไม่ตรงกันด้วย ความขัดแย้งทางค่านโยบายที่จะพิจารณาในที่นี้จึงมีความหมายที่กว้างมากดังกล่าว

ก. รัฐบาลผสมสหพรรค

เราจะสังเกตเห็นความขัดแย้งกันในนโยบายหรือการทำงานระหว่างพรรคการเมืองต่าง ๆ ในรัฐบาลผสมชุดนี้คือหลายกรณี เช่น การแต่งตั้งคณะเกี่ยวกับนโยบายต่างประเทศที่มักสวนทางกันอยู่เนื่อง ๆ ระหว่าง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นายกรัฐมนตรี กับผู้นำคณะสำคัญของพรรคชาติไทย พรรคชาติไทยนั้น แม้จะมีนโยบายทางเศรษฐกิจที่เน้นทางด้านเสรีทุนนิยมเช่นเดียวกับพรรคกิจสังคมก็ตาม แต่ในทางการเมืองพรรคชาติไทยก็ค่อนข้างจะอนุรักษนิยม หรือชวากว่าพรรคกิจสังคม โดยเฉพาะนโยบายเกี่ยวกับการต่างประเทศ บรรดาผู้นำของพรรคชาติไทยยังคงยึดมั่นอยู่กับแนวความคิดเก่า ๆ ที่ว่า ถ้าเป็นประเทศที่ปกครองในระบอบคอมมิวนิสต์แล้วก็จะคบค้าสมาคมด้วยไม่ได้ แต่พรรคกิจสังคมและตัว ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นั้น มีความเห็นว่าในสภาพที่เหตุการณ์รอบ ๆ บ้านเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วเช่นนี้ โดยประเทศในอินโดจีนทั้งสามต่างก็เปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นคอมมิวนิสต์ไปหมดสิ้นแล้วนั้น ประเทศไทยจะยังคงยึดถือนโยบายต่างประเทศแบบเดิมต่อไปไม่ได้ มีความจำเป็นที่จะต้องมีการปรับเปลี่ยนนโยบายต่างประเทศให้สอดคล้องกับเหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป โดยให้สามารถคบค้าสมาคมได้กับทุกประเทศ แม้จะมีระบอบการปกครองที่แตกต่างกันก็ตาม ดังนั้นเมื่อรัฐบาลดำเนินนโยบายทั้งภายในภายนอกประเทศที่โน้มเอียงไปตามสถานการณ์ดังกล่าว พรรคชาติไทยจึงไม่ค่อยสบายใจนัก การเดินสวนทางกันในนโยบายของรัฐบาลอยู่บ่อย ๆ ก็เกิดขึ้นด้วยเหตุนี้

ก่อนที่กรุงไซ่งอนจะถูกฝ่ายเวียดนามเหนือบุกเข้ายึดได้เมื่อวันที่ 30 เมษายน 2518 นั้น รัฐบาลไทยแสดงเจตนาว่าจะให้การรับรองรัฐบาลใหม่ของเวียดนามอย่างแน่นอน อย่างไรก็ตาม ในขณะที่กรุงไซ่งอนใกล้แตกนั้นก็มีบุคคลสำคัญในคณะรัฐบาลเก่าของเวียดนามที่อพยพเข้ามาในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก คนเหล่านี้เข้ามาพร้อมด้วยอาวุธและเครื่องบินจำนวนหนึ่ง คณะรัฐบาลปฏิวัติเฉพาะกาลของเวียดนามที่ไซ่งอนได้มีหนังสือถึงกระทรวงต่างประเทศของไทย ขอคืนอาวุธและเครื่องบินเหล่านั้น โดยอ้างว่าเป็นทรัพย์สินอันชอบธรรมของประชาชนเวียดนามใต้ เกี่ยวกับกรณีดังกล่าวนี้ นายกรัฐมนตรีและรองนายกรัฐมนตรีได้เดินสวนทางกันอย่างชัดเจนครั้งหนึ่ง เพราะในขณะที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ยังสงวนท่าทีที่จะเป็นมิตรกับเวียดนามอยู่ โดยกล่าวว่ากรณีการขอคืนอาวุธนี้ต้องรอให้ฝ่ายเวียดนามตั้งรัฐบาลใหม่ให้สำเร็จเสียก่อน แล้วค่อยเจรจกันใหม่ พล.ต.ประมาณ อภิเรกสาร กลับแสดงท่าทีแข็งกร้าวออกมาโดยเห็นว่า เวียดนามข่มขู่ไทย และแถลงว่าจะไม่ยอมคืนอาวุธเหล่านั้นให้เวียดนาม แต่จะคืนให้อเมริกา พล.ต.ประมาณกล่าวว่า "เราไม่เกี่ยวข้องด้วยเรื่องนี้ เพราะอาวุธและเครื่องบินเหล่านั้นเป็นของสหรัฐ ถ้าจะหวงก็ให้ไปหวงกับสหรัฐเอง สิ่งใดที่เป็นของสหรัฐเราต้องคืนให้สหรัฐ และเครื่องบินก็มีตราของประเทศสหรัฐประทับอยู่"¹

หรือกรณีที่เกี่ยวข้อง น.ป.ช.ของไทยหมายเลข 123 ถูกทหารขบวนการประชาชนลาว ระดมยิงด้วยอาวุธหนัก ในขณะที่ทำการลาดตระเวนลำน้ำโขงในเขตไทยจนเป็นเหตุให้เรือจม ทหารประจำเรือเสียชีวิต 1 นาย และบาดเจ็บอีก 3 นาย ก็เช่นกัน ในขณะที่รัฐบาลกำลังพยายามแก้ไขความขัดแย้งนี้โดยวิธีทางการทูตอย่างสันติ ทางด้าน พล.ต.ประมาณ อภิเรกสาร ในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมกลับแสดงท่าทีที่จะให้มีการใช้กำลังรุนแรงตอบโต้ต่อการกระทำของลาวอยู่ตลอดเวลา

¹สยามรัฐ, 2 พฤษภาคม 2518, หน้า 1-16.

อีกกรณีหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงการขาดการประสานงานกันในหมู่คณะรัฐมนตรีอย่างเห็นได้ชัดก็คือ กรณีที่ พล.ต.ชาติชาย ชุณหะวัณ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ แถลงแก่หนังสือพิมพ์ว่ารัฐบาลไทยได้เป็นแกนกลางในการจัดให้มีการพบปะเจรจากันระหว่างเขมรสองฝ่าย คือนายตอง โมเรต นายกรัฐมนตรีเขมร และฝ่ายเขมรแดง เพื่อยุติการสู้รบในเขมรและได้จัดให้พบกันไปแล้ว และอาจต้องพบกันอีกหลายครั้ง¹ ในขณะที่เกี่ยวกับนายกรัฐมนตรีซึ่งคงจะมองเห็นว่าการเปิดเผยกรณีเช่นนี้ออกไป ในขณะที่ประเทศไทยได้ประกาศนโยบายอย่างแน่ชัดว่าจะไม่เข้าไปเกี่ยวข้องกับเรื่องภายในของประเทศอื่น น่าจะไม่เป็นผลดีต่อประเทศไทยนัก จึงให้สัมภาษณ์แย้งว่า "กรณีที่ พล.ต.ชาติชาย ให้สัมภาษณ์ว่าไทยจะเป็นแกนกลางในการนัดหมายให้มีการเจรจาสันติภาพระหว่างเขมรสองฝ่าย และได้มีการพบกันเป็นครั้งแรกไปแล้วเมื่อวันที่ 7 เมษายน 2518 ไม่เป็นความจริงแต่ประการใด"²

นอกจากนี้ พ.ต.ท.บุญเลิศ เดิศปรีชา รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย จากพรรคธรรมสังคม กับนายบุญเที่ยง ทองสวัสดิ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย จากพรรคกิจสังคม ก็มีความขัดแย้งเกี่ยวกับการปฏิบัติงานในความรับผิดชอบของกระทรวงมหาดไทย จนในที่สุด พ.ต.ท.บุญเลิศ ได้ยื่นใบลาออกจากตำแหน่ง ซึ่งแม้ในใบลาออกนั้นจะระบุเหตุผลการลาออกว่าเป็นเพราะน้อยใจที่ถูกสส.ฝ่ายค้านโจมตีเรื่องการปราบปรามโจรภาคใต้ที่อยู่ในความรับผิดชอบของตน และสุดท้ายถึงกับจะมีการยื่นญัตติเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจตนก็ตาม แต่เป็นที่ทราบกันว่า เหตุผลที่แท้จริงของการลาออกก็เพราะ พ.ต.ท.บุญเลิศ น้อยใจที่ตนไม่มีอำนาจสั่งการอย่างใดอย่างหนึ่งโดยเด็ดขาดในงานที่ตนรับผิดชอบ โดยเฉพาะอำนาจในการสั่งย้ายตำรวจ เนื่องจากอำนาจดังกล่าวนายบุญเที่ยง ซึ่งเป็นรัฐมนตรีว่าการรวบรวมเอาไว้แต่ผู้เดียว

¹ บ้านเมือง, 9 เมษายน 2518, หน้า 2-16.

² ประชาชาติ, 9 เมษายน 2518, หน้า 12.

แต่กรณีการขัดแย้งที่เป็นที่วิพากษ์วิจารณ์กันมากที่สุดก็คือ กรณีที่นายทวิช - กลินประทุม หัวหน้าพรรคธรรมสังคม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ขัดแย้งกับรัฐมนตรีช่วยว่าการฯ ทั้งสอง คือ นายอนันต์ ภักดีประไพ จากพรรคไทย และนายคาบชัย อัครราช จากพรรคชาติไทย เกี่ยวกับการบริหารงานในกระทรวง เกษตร ฯ

การขัดแย้งนี้เริ่มมาจากการแบ่งงานในกระทรวงเกษตร ฯ ซึ่งแต่เดิม นายทวิช กลินประทุม มอบให้นายอนันต์รับผิดชอบงานในกรมส่งเสริมการเกษตร กรมพัฒนาที่ดิน และกรมปศุสัตว์ ส่วนนายคาบชัยรับผิดชอบในกรมวิชาการเกษตร กรมตรวจบัญชีสหกรณ์ และกรมประมง แต่ต่อมานายทวิชได้มีคำสั่งให้รัฐมนตรีช่วยว่าการทั้งสองโอนงานในกรมส่งเสริมการเกษตร และกรมวิชาการเกษตรให้แก่ตน ซึ่งจากการเปลี่ยนแปลงใหม่นี้ ทำให้นายทวิช สามารถควบคุมงบประมาณในกระทรวง เกษตร ฯ ถึง 90 % ของงบประมาณทั้งหมดทีเดียว ¹ ปรากฏว่ารัฐมนตรีช่วยว่าการ ทั้งสองไม่พอใจเป็นอันมาก ที่ถูกนายทวิชรวางงาน และอำนาจในกระทรวงเสียเกือบ ทั้งหมดเช่นนั้น นายอนันต์ ภักดีประไพ ได้มีหนังสือถึงนายกรัฐมนตรีขอให้พิจารณา การรวมอำนาจของนายทวิชครั้งนี้ นายคาบชัย อัครราช ก็ให้สัมภาษณ์ว่านายทวิชนั้น ไม่มีความไว้วางใจใคร ชอบทำงา แบบรวบอำนาจ ตั้งแต่ตนเข้ามาเป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการรวม 4 เดือน ก็ยังไม่เคยมีการปรึกษาหารือราชการจากนายทวิชซึ่งเป็น รัฐมนตรีว่าการเลยแม้แต่ครั้งเดียว พอมีเรื่องอะไรผ่านมาทางรัฐมนตรีช่วยว่าการ นายทวิชก็จะดึงไปสั่งการเองเสียหมด ²

ส่วนนายทวิชก็ตอบโต้ว่าการที่ตนต้องดึงเอางานในกรมทั้งสองมาสั่งการ เองนั้น เป็นเพราะตั้งแต่มอบหมายงานให้ไปก็ยังไม่เคยได้รับรายงานความคืบหน้า

¹ ประชาชาติ, 7 กรกฎาคม 2518, หน้า 7.

² บ้านเมือง, 20 กรกฎาคม 2518, หน้า 1 - 16.

ของงานในกรมทั้งสองนี้โดย ทำให้งานช่วยเหลือชาวนาชาวไร่ล้มเหลว และลาซาไม่
 ฟื้นการ แทนนายอนันต์นั้นไม่ระเบียบ บริหารราชการเพียงพอว่างงานทุกอย่างนั้นแม้ว่า
 รัฐมนตรีจะมอบหมายให้ผูใดไปทำแทน แต่รัฐมนตรีก็ยังคงต้องรับผิดชอบอยู่ทุกอย่าง
 "หากนายอนันต์สำนึกผิด รวมทั้งสนใจศึกษาระเบียบราชการเสียใหม่ก็อาจจะร่วม
 งานกันต่อไปได้ ถ้าหากนายอนันต์ยังไม่คิดแก้ไข คนก็คิดว่าจะเสนอให้มีการย้ายตัว
 รัฐมนตรีช่วยเสียใหม่"¹

กรณีความขัดแย้งกันในการทำงานเช่นนี้ บางกรณีก็ไม่มีผลกระทบรุนแรง
 อะไรนัก แต่สำหรับบางกรณีแล้วก่อให้เกิดการแตกแยกเป็นฝ่ายในสหพรรคอย่างรุนแรง
 ที่เดียว และที่สำคัญก็คือความขัดแย้งเหล่านี้ไม่ว่าจะรุนแรงมากหรือน้อยก็ตาม แต่ก็ทำ
 ให้ภาพพจน์ของรัฐบาลในสายตาของประชาชนขาดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันพอ ๆ กัน
 อันนำไปสู่ความเสื่อมทรามของประชาชนได้ ความขัดแย้งในลักษณะนี้จึงนับทนเสถียร
 ภาพของรัฐบาลทั้งโดยตรงและโดยอ้อม

ข. รัฐบาลผสมจตุรพรรค

เราพบว่ามีความแตกต่างกันอยู่บ้างระหว่างนโยบายของพรรคพันธมิตรทั้ง
 สามกับพรรคประชาธิปัตย์ โดยเฉพาะเมื่อพิจารณานโยบายของพรรคเหล่านั้นในทาง
 ปฏิบัติ กล่าวคือ โดยเนื้อแท้แล้วพรรคพันธมิตรทั้งสามค่อนข้างจะอนุรักษ์นิยมมากกว่า
 พรรคประชาธิปัตย์ที่ประกอบด้วยสมาชิกรุ่นใหม่หลายคนที่มีความคิดก้าวหน้า และสมาชิก
 เหล่านี้สามารถควบคุมแนวทางการดำเนินงานของพรรคได้ ดังนั้นการขัดแย้งกันใน
 ความคิด อุดมการณ์ การทำงานระหว่างพรรคพันธมิตรทั้งสามกับพรรคประชาธิปัตย์จึง
 เกิดขึ้นในบางครั้ง กรณีเหล่านี้ก็เช่น การขัดแย้งกันในนโยบายเกี่ยวกับการชุกแร่ใน
 บริเวณอ่าวพังงาที่พรรคชาติไทยพยายามเสนอให้บริษัทบิลดิ้งตัน ซึ่งเป็นบริษัทในเครือ
 ของบริษัทเทมโกที่ถูกรัฐบาลผสมเสียข้างน้อยระหว่างพรรคประชาธิปัตย์กับเกษตรสังคม

¹ ประชาชาติ, 30 มิถุนายน 2518, หน้า 1 - 12.

ถอนประทານบัตรการชุกแรวในบริเวณนั้นไปแล้ว เข้ามาชุกอีก การชุกแย้งกันนโยบาย
ปฏิรูปที่ดินที่เป็นนโยบายหลักของรัฐบาลและพรรคประชาธิปัตย์ ซึ่งกล่าวกันว่านโยบาย
ดังกล่าวถูก พล.ต.ประมาณ อติเรกสาร รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตร ฯ เก็บ
ครองเรื่องเอาไว้ หรือกรณีที่พรรคชาติไทยไม่เห็นด้วยมากนักต่อการตัดสินใจของ
รัฐบาล ที่ให้ถอนนโยบายถอนฐานทัพและกองกำลังของสหรัฐออกไปตามเดิม

อย่างไรก็ตาม กรณีเหล่านี้ไม่ถึงกับสร้างความยุ่งยากให้กับรัฐบาลมากนัก
กรณีชุกแย้งที่สร้างความยุ่งยากให้กับเสถียรภาพของรัฐบาลมากที่สุดได้แก่กรณีที่พรรค
ชาติไทยกับอีกสองพรรคร่วมมือกันคว่ำมติขอการรับรองคณะกรรมการ ป.ป.ป. ที่
พรรคประชาธิปัตย์เป็นผู้เสนอต่อสภา ฯ กับกรณีการชุกแย้งเกี่ยวกับการเดินทางเข้า
มาในประเทศไทยของจอมพลประภาส จารุเสถียร และจอมพลถนอม กิตติขจร
การชุกแย้งกันเกี่ยวกับกรณีแรกนั้น ก่อให้เกิดความแตกแยกอย่างรุนแรงให้รัฐบาล
ถึงขนาดที่สมาชิกกลุ่มหนึ่งของพรรคประชาธิปัตย์เสนอให้มีการตัดบางพรรคที่รวมรัฐบาล
อยู่และไม่มีความจริงใจออกไป ส่วนกรณีหลังนั้นปรากฏว่าจากการแตกแยกกันในพรรค
ที่รวมรัฐบาลนั้น ทำให้รัฐบาลไม่อาจแสดงจุดยืนร่วมกันในการแก้ปัญหาดังกล่าวได้ และ
ท้ายที่สุดก็นำรัฐบาลไปสู่จุดจบเมื่อมีการรัฐประหารเมื่อวันที่ 6 ตุลาคม 2519
เราจะได้พิจารณาความชุกแย้งเหล่านี้ในรายละเอียดต่อไป

1. กรณีคณะกรรมการป.ป.ป. นโยบายของรัฐบาลจตุรพรรค
ประการหนึ่งที่แสดงต่อสภาเอาไว้อย่างชัดเจน ก็คือการแสดงความมุ่งมั่นที่จะจัดการ
กับปัญหาการคอร์ปชั่นในวงราชการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนโยบายดังกล่าวนี้พรรค
ประชาธิปัตย์ซึ่งเป็นแกนกลางรัฐบาล ถือว่าเป็นคำมั่นสัญญาที่ได้ให้ไว้กับประชาชนที่
เกี่ยว ดังนั้นหลังจากรัฐบาลบริหารประเทศมาได้ระยะหนึ่ง ก็ได้เสนอชื่อคณะกรรมการ
ป้องกันและปราบปรามผู้ประพฤติทุจริตและมิชอบในวงราชการ (ป.ป.ป.) ชุกหนึ่ง
เพื่อขอความรับรองจากสภา ปรากฏว่าคณะกรรมการชุกนี้ นายชวน หลีกภัย
รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงยุติธรรม เป็นผู้ได้รับมอบหมายจากพรรคประชาธิปัตย์

ให้สรรหามาในนามของรัฐบาล แต่ปรากฏว่าสภา ฯ ไม่ให้การรับรอง

ประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับเรื่องนี้อยู่ที่ตรงที่ว่าทั้ง ๆ ที่เรื่องนี้ได้ผ่านที่ประชุมคณะรัฐมนตรี และที่ประชุมสส.มาแล้ว ทั้งที่นายวีระ มุสิกพงศ์ โฆษกพรรค รัฐบาลชี้แจงว่า ที่ประชุมคณะรัฐมนตรีไม่มีใครคัดค้านเรื่องนี้ และในที่ประชุมสส. พรรครัฐบาลก็มีค้านกันประปราย แต่ก็แพ้โหวตไปแล้ว ¹ แต่ทำไมผู้ติดตามจึง ถูกคว่ำในสภาอีก และที่สำคัญก็คือบุคคลสำคัญในคณะรัฐบาลบางคนถึงกับลงทุนคัดค้าน เรื่องนี้อย่างออกหน้าออกตา ² ข้อสงสัยก็คือมีอะไร เคลือบแฝงอยู่เบื้องหลังเรื่องนี้

นายทวิช กลิ่นประทุม ชี้แจงกรณีที่ตนและสมาชิกพรรครัฐบาลอีกหลายคน ไม่ยอมรับรองคณะกรรมการป.ป.ป. ชุดนี้ว่า ไม่ได้คัดค้านในหลักการที่จะให้มีคณะกรรมการป.ป.ป. แต่ก็ไม่เห็นด้วยกับบุคคลบางคนในคณะกรรมการ ³ พล.ต. - ประमाण อธิเรกสารวิให้เหตุผลการไม่ยอมรับรองคณะกรรมการป.ป.ป. ชุดนี้ของสมาชิก พรรครวมรัฐบาลว่าเป็นเพราะ

1. ไม่เห็นด้วยที่ตั้งข้าราชการประจำเป็นกรรมการ เพราะจะทำให้เกิดความระส่ำระสายในการปกครองบังคับบัญชาในวงราชการนั้น ๆ
2. ไม่เห็นด้วยในบุคคลบางคน แต่การลงมติห้องลงมติทั้งคณะ
3. กรรมการทั้งหมดพรรคประชาธิปไตยเป็นผู้จัดหาทั้งสิ้น ทำให้ไม่มีความไว้วางใจในกลการเมืองของพรรคประชาธิปไตย

¹ วีระ มุสิกพงศ์ และคณะ, ถอดคอกเข้าคุก, หน้า 14 - 15.

² นายทวิช กลิ่นประทุม คัดค้านญัตตินี้ ส่วนพล.ต.ประमाण อธิเรกสาร และอีกหลายคนงคอกเสียยง

³ บ้านเมือง, 2 สิงหาคม 2519, หน้า 16.

4. ในการอภิปราย สมาชิกพรรคประชาธิปัตย์ใช้การกล่าวข่มขู่จะยุบสภา ทำให้เกิดปฏิกิริยาโต้ตอบ¹

อย่างไรก็ดี เบื้องหลังการที่พรรครัฐบาลอีก 3 พรรครวมหัวกันว่าคณะกรรมกรการป.ป.ป. จุดที่พรรคประชาธิปัตย์เป็นผู้สรรหามา นี้ น่าจะเนื่องมาจากเหตุผลสำคัญ 3 ประการ คือ

ประการแรก เป็นการประลองกำลังกับพรรคประชาธิปัตย์ และสอนให้พรรคประชาธิปัตย์ใคร่รู้ว่าโทษของการมองข้ามความสำคัญของอีก 3 พรรคไปนั้น มีผลเป็นอย่างไร ทั้งนี้เพื่อการตอรองในโอกาสต่อไปว่าพรรคประชาธิปัตย์จะต้องพึงเสียงอีก 3 พรรคด้วย จะถือเอาแต่ลำพังใจตัวนั้นไม่ได้ หลักฐานเรื่องนี้ปรากฏในหนังสือ "บันทึกความจำ" ของพล.ต.ประมาณ อภิเรกสาร ว่า "อาจเป็นความประมาทว่าพรรคประชาธิปัตย์เป็นแกนนำในรัฐบาล และมีเสียงมากกว่าพรรคอื่น ๆ จึงทำให้รัฐมนตรีของพรรคประชาธิปัตย์บางคน ขาดการประสานงาน เข้าไปก้าวกายงานของกระทรวงอื่น ๆ ทำความไม่พอใจแก่พรรคอื่นที่ร่วมรัฐบาลด้วย จนถึงขั้นไม่สนับสนุนการแต่งตั้งคณะกรรมการป.ป.ป."² นายทวิช กลิ่นประทุม ก็ให้สัมภาษณ์ว่า การแต่งตั้งคณะกรรมการป.ป.ป.นี้ ควรจะได้แบ่งโควตาตามสัดส่วนกำลังในสภา ไม่ใช่ถือโอกาสมีมือชกโดยถือว่าเป็นพรรคใหญ่แล้วจะเอาตามใจตัวเองเป็นใหญ่³

ประการที่สอง เหตุผลที่ว่าคณะกรรมการป.ป.ป.ที่จัดตั้งขึ้นอาจจะเป็นอันตรายต่อบุคคลในพรรคพันธมิตรทั้งสามและพรรคพวกในภายหลัง ก็เป็นเหตุผลที่น่า

¹ พล.ต.ประมาณ อภิเรกสาร, บันทึกความจำเมื่อข้าพเจ้าเป็นหัวหน้าพรรค, หน้า 165.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 164.

³ สัมภาษณ์ นายทวิช กลิ่นประทุม

จะพอรับฟังได้ เพราะหลายคนในพรรคทั้งสามนั้นมีประวัติที่ไม่ค่อยดีนัก โดยเฉพาะเชื่อเป็นการคัดเลือกโดยพรรคประชาธิปไตยทั้งชุด พรรคเหล่านั้นก็ย่อมมีสิทธิที่จะระแวงได้ว่าอาจถูกพรรคประชาธิปไตยกดดันแก่งัดไว้ในภายหลัง

ประการสุดท้าย สมาชิกหลายคนในพรรคพันธมิตรทั้งสามไม่ชอบนายชวน หลีกภัย ผู้สรรหาคณะกรรมการชุดนี้เป็นการส่วนตัวมาก่อน สส.พรรคชาติไทยคนหนึ่งให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์ว่า "คุณชวนนั้น สส.ในพรรคประชาธิปไตยเองก็ไม่ค่อยชอบ เพราะชอบยกคนขมทาน รัฐมนตรีร่วมคณะเองก็ไม่ชอบ เพราะอะอะอะไรก็ไปกระซิบทานนายก ฯ และทั้งยังเป็นรัฐมนตรีที่มีอภิสิทธิ์เท่านายก ฯ คือว่าราชการทั้ง 2 กระทรวง"¹ อาจเป็นความไม่พอใจนี้ก็ได้ที่ทำให้สมาชิกเหล่านั้นถือโอกาสแก้แค้นโดยการไม่ยอมรับรองคณะกรรมการป.ป.ป.ที่นายชวนเป็นผู้สรรหามา

2. กรณีจอมพลประภาส จารุเสถียร และจอมพลถนอม กิตติขจร

เดินทางเข้ามาในประเทศไทย กรณีที่จอมพลประภาส จารุเสถียร ลักลอบเดินทางเข้ามาในประเทศไทย เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม 2519 นั้น นอกจากก่อให้เกิดความแตกแยกในหมู่ประชาชน และวงการอื่น ๆ เป็น 2 ฝ่าย คือฝ่ายที่เห็นควรให้อยู่ต่อไปได้ กับฝ่ายที่เรียกร้องให้กลับออกไปซึ่งมีมากกว่าแล้ว ในคณะรัฐบาลขณะนั้นก็ปรากฏว่าได้มีการแตกแยกความเห็นกันในเรื่องนี้เช่นกัน พรรคประชาธิปไตยยืนยันให้มีการส่งตัวออกไป แต่พรรคชาติไทยและพรรคธรรมสังคมยืนยันว่าจอมพลประภาสมีสิทธิตามรัฐธรรมนูญที่จะเดินทางเข้ามาและอยู่ในประเทศไทยได้ในฐานะคนไทยคนหนึ่ง

อย่างไรก็ตาม การคัดค้านของ 2 พรรคร่วมรัฐบาลในขณะนั้นก็ไม่ปรากฏออกมาชัดเจน ส่วนใหญ่ก็เป็นการวางเฉยเพื่อรอดูเหตุการณ์มากกว่า ผิดกับตอนที่จอมพลถนอมเดินทางเข้ามาซึ่งทั้งสองพรรคนี้ได้ประกาศหาที่ของตนอย่างเปิดเผยว่า

¹ สยามรัฐ, 2 สิงหาคม 2519, หน้า 16.

ต้องการให้จอมพลถนอมอยู่ในประเทศไทย ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากในตอนแรกที่จอมพลประกาศเดินทางเข้ามานั้น ทั้งสองพรรคยังไม่อาจจะแน่ใจว่าปฏิกริยาของประชาชนจะแสดงออกมาในลักษณะใด แต่ตอนหลังเมื่อเห็นว่าพลังของนักศึกษาและประชาชนฝ่ายต่อต้านเผด็จการเริ่มอ่อนกำลังลง แนวโน้มทางการเมืองกำลังโน้มเอียงไปทางขวา จึงได้แสดงท่าทีดังกล่าวออกมาอย่างเบื่คเผย อีกทั้งเมื่อตอนที่จอมพลประกาศเดินทางเข้ามานั้น พรรคประชาธิปไตยก็มีว่แต่คิดบัญชีกันเองอยู่ จึงไม่มีเวลาสนใจกับท่าทีของพรรครวมรัฐบาลมากนัก กล่าวคือหลังจากที่ผลักดันให้จอมพลประกาศเดินทางออกนอกประเทศไปได้ในครั้งนั้น สส.พรรคประชาธิปไตยส่วนหนึ่งก็มีให้พล.อ. ทวีช เสนีย์วงศ์ ฯ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมของพรรคประชาธิปไตยออกจากตำแหน่งไป เพราะเห็นว่าพล.อ. ทวีช ไม่มีความจริงใจ และไม่ประสิทธิภาพพอในการผลักดันให้จอมพลประกาศกลับออกไป ทั้ง ๆ ที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง อย่างไรก็ตาม พรรคประชาธิปไตยก็ทราบว่าพรรคชาติไทยและพรรคธรรมสังคมไม่ได้ให้ความร่วมมือในการแก้ปัญหาที่เท่าที่ควร การดำเนินการเพื่อผลักดันให้จอมพลประกาศกลับออกไปนั้นตกเป็นภาระหน้าที่ของพรรคประชาธิปไตยทั้งหมด สมาชิกพรรคประชาธิปไตยบางส่วนถึงกับตั้งข้อสังเกตในทำนองว่า การเดินทางเข้ามาของจอมพลประกาศครั้งนั้นเป็นแผนของพรรคชาติไทย ร่วมกับกลุ่มทหารลูกน้องจอมพลประกาศเก่า เพื่อทำการปราบปรามฝ่ายซ้ายและทำรัฐประหาร โดยใช้จอมพลประกาศเป็นเครื่องมือให้เกิดการต่อต้านและความวุ่นวายขึ้น

จอมพลถนอม กิตติขจรได้เดินทางเข้ามาอีกคนหนึ่ง เมื่อวันที่ 19 กันยายน 2519 ความจริงจอมพลถนอมได้ติดต่อเพื่อขอเดินทางกลับเข้ามาเป็นการหยั่งเชิงรัฐบาลมาเป็นเวลานานและหลายครั้งแล้ว ซึ่งม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ในฐานะนายกรัฐมนตรีก็ไม่ได้แสดงท่าทีที่เค็ดขาดอะไรลงไป มักจะต้องรอนำเรื่องนี้เข้าสู่ที่ประชุมคณะรัฐมนตรีทุกครั้ง ซึ่งในที่ประชุมคณะรัฐมนตรี พรรครวมรัฐบาลโดยเฉพาะพรรคชาติไทยก็แสดงความเห็นอกเห็นใจต่อจอมพลถนอมทุกครั้ง และแสดงท่าทีว่าน่าจะอนุญาตให้จอมพลถนอมเข้ามาได้ แม้แต่ในพรรคประชาธิปไตยเอง สมาชิกกลุ่มที่

เรียกว่า "กุ่ม กทม." ก็แสดงท่าทีเช่นนั้น เมื่อเป็นเช่นนี้ แม้คณะรัฐมนตรีจะมีมติ
 ให้อนุญาตให้จอมพลถนอมเข้ามา แต่ท่าทีของรัฐบาลก็ไม่ชัดเจนและเด็ดขาดพอเสีย
 แล้ว เมื่อประกอบกับสถานการณ์ในขณะนั้นก็เกืออำวย เพราะกระแสการเมือง
 ฝ่ายขวาจักกำลังเข้มแข็งขึ้นเรื่อย ๆ จอมพลถนอมจึงตัดสินใจเดินทางเข้ามา
 ดังกล่าว

เมื่อจอมพลถนอมเดินทางเข้ามา รัฐบาลได้แตกแยกความเห็นในเรื่องนี้
 อย่างชัดเจนอีกครั้ง คราวนี้ทั้งพรรคชาติไทยและพรรคธรรมสังคมได้แสดงท่าทีอย่าง
 เปิดเผยว่า จอมพลถนอมมีสิทธิตามรัฐธรรมนูญที่จะอยู่ในเมืองไทยได้ และถ้าจะมี
 ความผิดใด ๆ ทิศตัวอยู่ที่ควรที่รัฐบาลจะจัดการตามขั้นตอนของกฎหมายเท่านั้น แม้แต่
 พรรคประชาธิปไตยส่วนหนึ่งก็แตกแยกความเห็นออกไปจากส่วนใหญ่ของพรรคที่ต้องการ
 ให้มีการผลักดันจอมพลถนอมออกไป เมื่อเป็นเช่นนี้รัฐบาลจึงอยู่ในภาวะที่ทำอะไรไม่
 ได้มากนัก แถลงการณ์รัฐบาลฉบับแรกที่ออกมาชี้แจงเรื่องนี้แก่ประชาชน เมื่อวันที่
 21 กันยายน 2519 จึงมีลักษณะคลุมเครือ และไม่อาจให้ความมั่นใจใด ๆ แก่
 ประชาชนว่าจะมีการผลักดันให้จอมพลถนอมเดินทางออกไป

ภาวะกดดันที่ทำให้รัฐบาลเป็นอัมพาตเช่นนี้ มาถึงจุดแตกหักเมื่อมีการ
 ประชุมสภาเพื่อพิจารณากรณีนี้ เมื่อวันที่ 23 กันยายน 2519 ในการประชุมสภานั้น
 มีสมาชิกเสนอญัตติควอน 3 ราย ให้รัฐบาลชี้แจงเรื่องการเดินทางเข้ามาในประเทศไทย
 ของจอมพลถนอม และมาตรการที่จะดำเนินการกับจอมพลถนอม และมีเพียงญัตติ
 ของนายชุมพล มณีเนตร เพียงรายเดียวที่สนับสนุนให้จอมพลถนอมอยู่ในประเทศไทย
 ส่วนที่เหลือต่างแสดงความไม่เห็นด้วยกับการเดินทางเข้ามาของจอมพลถนอม และ
 เร่งรัดให้รัฐบาลดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อให้จอมพลถนอมเดินทางออกไป
 ทั้งสิ้น¹

¹ สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา, "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร
 พ.ศ. 2519", ครั้งที่ 12/2519 (สามัญ สมัยที่ 2), วันที่ 23 กันยายน 2519,
 หน้า 40 - 77).

ปรากฏว่าในการประชุมครั้งนี้ นายวีระ มุสิกพงศ์ สส.พรรคประชาธิปัตย์ กรุงเทพมหานคร ได้ลุกขึ้นวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลของตนเองด้วยอย่างรุนแรง โดยระบุว่า รัฐบาลขาดความจริงใจในการแก้ปัญหา และน่าจะมีบุคคลสำคัญในรัฐบาลรู้เห็น เป็นใจกับการกดขี่เข้ามาของจอมพลถนอม¹ เข้าใจว่าการอภิปรายของนายวีระ - ครั้งนี้ ซึ่งระบุว่าบุคคลบางคนในรัฐบาลรู้เห็นเป็นใจ และปกป้องจอมพลถนอมนั้นก็คงมุ่งไปที่บุคคลในพรรคชาติไทยและธรรมสังคม ที่ไม่มีความจริงใจในการร่วมแก้ ปัญหาที่กับพรรคประชาธิปัตย์ เพราะนายวีระ มุสิกพงศ์ เปิดเผยเรื่องนี้อีกครั้งใน หนังสือชื่อ "ถอดคอเข้าคุก" ว่า ที่คนต้องลุกขึ้นรุกรัฐบาลกลางสภา ทั้ง ๆ ที่เป็นการ ไม่สมควร เช่นนั้นก็เพราะต้องการแสดงทัศนคติให้ประชาชนได้เห็นว่าเป็นพรรคประชาธิปัตย์ ไม่ได้ยินดีหรือปกป้องการกดขี่เข้ามาของจอมพลถนอมแต่อย่างใด² อย่างไรก็ตามก็ หลังจากนายวีระจบคำอภิปรายของ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ก็ลุกขึ้นประกาศลาออก จากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

การลาออกอย่างกระทันหันของ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ในครั้งนี้ ใ้กับการวิพากษ์วิจารณ์กันอย่างกว้างขวาง บ้างก็ว่าลาออกเพราะทนถูกสส.อภิปรายโจมตีไม่ได้ บ้างก็ว่าเพราะนายวีระซึ่งเป็นลูกพรรคอภิปรายโจมตี และอื่น ๆ สำหรับเหตุผล การลาออกที่แท้จริงของนายกรัฐมนตรีในครั้งนี้ น่าจะเนื่องมาจาก

ประการแรก คงเป็นภาวะกดดันเฉพาะหน้า จนสุดที่จะทนทานได้ของนายกรัฐมนตรี จะเห็นได้ว่าการประชุมพิจารณาปัญหาพระถนอมในวันนั้น นายกรัฐมนตรีถูก โจมตีอย่างหนักว่าเป็นคนโหดเหี้ยมเด็ดขาดในการแก้ปัญหาเรื่องนี้ หากสมควรที่จะเป็น นายกรัฐมนตรีไม่ คำอภิปรายเสียคดีต่าง ๆ นา ๆ เช่นนั้นยอมทำให้ ม.ร.ว.เสนีย์ - ปราโมช รู้สึกอึดอัดใจ เพราะตนเองก็ถูกกดดันจากพรรคร่วมรัฐบาลที่ขาดความจริงใจ

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 93

² วีระ มุสิกพงศ์ และคณะ, ถอดคอเข้าคุก, หน้า 24.

ในการแก้ปัญหานี้ จนไม่อาจให้คำตอบที่ชัดเจนแก่สภาได้ คงได้แต่เพียงรับปากว่าจะ
 ดำเนินการให้จอมพลถนอมเดินทางออกไปเท่านั้น ดังนั้น เมื่อถูกโจมตีหนักเข้า
 โดยเฉพาะเมื่อนายวีระ มุสิกพงศ์ ลูกพรรคของตนลุกขึ้นมาโจมตีตนเองด้วยเช่นนั้น
 ความอึดอัดจากการที่ต้องรับผิดชอบปัญหานี้ แต่ไม่อาจหาทางออกได้ก็ถึงจุดระเบิด
 ดังกล่าว

ประการที่สอง ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ก็คงได้เห็นแล้วว่าปัญหานี้ไม่มี
 ทางออก เพราะพรรครัฐบาลต่างขัดแย้งกันจนไม่อาจจะแสดงจุดยืนร่วมกันในการแก้
 ปัญหานี้ได้ ประกอบกับพรรคประชาธิปัตย์กับพรรคร่วมรัฐบาลเหล่านั้น โดยเฉพาะ
 พรรคชาติไทย ก็ขัดแย้งกันในเรื่องอื่น ๆ มาหลายครั้งแล้ว ถ้าได้ลาออกไปเพื่อให้
 ภาวะความเป็นรัฐบาลสิ้นสุดลงก็คงจะทำให้ทุกสิ่งทุกอย่างดีขึ้น อย่างน้อยเมื่อเข้า
 มาจัดตั้งรัฐบาลใหม่ก็จะสามารถครองและกำหนดนโยบายในเรื่องต่าง ๆ ให้แน่ชัด
 ลงไปได้ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ให้สัมภาษณ์ว่า เหตุผลหนึ่งที่ทำให้ตัดสินใจลาออก
 ก็คือ ในตอนนั้นมีข่าวว่าทางพรรคชาติไทยจะตีตัวออกห่าง จึงต้องการลงกำลังคู่สัก
 ที จะใคร่รู้แน่ชัดลงไป และจะได้คุยกับคนที่คบได้ต่อไป¹

พรรคประชาธิปัตย์กับพรรคชาติไทยมี เรื่องขัดแย้งกันก่อนหน้านี้หลายเรื่อง
 เช่น การที่พรรคชาติไทยร่วมมือกับพรรคธรรมสังคมคว่ำผู้ตีขอความรับรองคณะกรรมการ
 ป.ป.ป. ที่พรรคประชาธิปัตย์เป็นผู้เสนอต่อสภา เรื่องการชุกแรงแโนอ่าวพังงา
 เรื่องที่สมาชิกพรรคประชาธิปัตย์ยังรู้สึกกินแหนงแคลงใจอยู่ตลอดเวลาว่า พรรคชาติ
 ไทยอยู่เบื้องหลังการชักนำจอมพลประภาสเข้ามาในประเทศไทย และมาครั้งสุดท้าย
 ที่จอมพลถนอมเดินทางเข้ามา พรรคชาติไทยก็แสดงท่าทีที่รู้เห็นเป็นใจและสนับสนุน
 การเข้ามาของจอมพลถนอมอีก ด้วยเจตนาซึ่งจะต้องพิจารณากันต่อไป แหล่งข่าวใน

¹ สัมภาษณ์ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช, อดีตหัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์,

คณะกรรมการกลางพรรคประชาธิปไตยระบุว่า พล.ต.ประมาธ อติเรกสาร เป็นผู้แก้ไข
 แดงการฉ้อฉลแรกของรัฐบาล ที่ชี้แจงเรื่องพระณอมต่อประชาชน เมื่อวันที่ 21
 กันยายน 2519 "จะดำเนินการให้พระภิกษุณอมออกไปจากประเทศไทยโดยเร็ว"
 คือข้อความที่ พล.ต.ประมาธ ตัดออกจากร่างเดิม ซึ่งนายเสวตร เปี่ยมพงศ์สานต์
 และนายสุรินทร์ มาศดิตถ์ เป็นผู้ร่าง¹ จนทำให้แดงการฉ้อฉลกล่าวออกมาอย่าง
 คดุมเครือ และถูกวิพากษ์วิจารณ์จากประชาชนมาแล้ว

นักสังเกตการณ์การเมืองหลายคนในขณะนั้นตั้งข้อสังเกตว่า การลาออก
 ของนายก ฯ ครั้งนี้ก็เพื่อหาส่วนผสมของรัฐบาลใหม่ โดยพรรคประชาธิปไตยจะดึง
 พรรคกิจสังคมมาร่วมด้วย โดยมีการตัดบางพรรคที่มีอยู่เดิมออกไป แต่เรื่องนี้ก็ไม่มี
 หลักฐานยืนยัน รัฐบาลใหม่ก็ยังคงประกอบด้วย 4 พรรคเดิม และการทยอยออกมา
 จัดตั้งรัฐบาลครั้งใหม่นี้ แม้จะทำให้พรรคประชาธิปไตยสามารถต่อรองนโยบายต่าง ๆ
 กับพรรครวมรัฐบาลอื่น ๆ ได้ดีขึ้นบ้าง แต่ก็สายเกินไป เพราะจากความแตกแยกกัน
 อย่างรุนแรงของรัฐบาล และการสร้างสถานการณ์ของบางฝ่ายในขณะนั้น ทหารได้
 ตัดสินใจเข้ายึดอำนาจอีกครั้งหนึ่ง เมื่อวันที่ 6 ตุลาคม 2519

เท่าที่ได้พิจารณานี้ เราจะเห็นได้ว่าความขัดแย้งกันในอุดมการณ์
 นโยบายระหว่างพรรคการเมืองที่มา ร่วมมือกันในรัฐบาลจตุรพรรคนั้น ได้ส่งผลกระทบ
 อย่างสำคัญต่อเสถียรภาพของรัฐบาลในขณะนั้นทีเดียว

ความขัดแย้งทางค่านิยมบุคคล

ความจริงแล้ว ความขัดแย้งในระดับตัวบุคคลระหว่างพรรคการเมืองที่มา
 ร่วมมือกันในรัฐบาลผสมทั้งสอง ย่อมแยกออกมามากแล้วโดยอิสระจากความขัดแย้งทาง

¹ ประชาธิปไตย, 25 กันยายน 2519, หน้า 12 และ "รัฐบาล : บอก
 แล้วไม่ครบ 6 เดือน" ประชาชาติรายสัปดาห์ ปีที่ 3, ฉบับที่ 151 (7 ตุลาคม
 2519), หน้า 8.

ด้านอื่น ๆ ไต่ยาก เพราะโดยส่วนใหญ่แล้ว ความขัดแย้งทางด้านนี้ไม่ได้เกิดขึ้นโดย...
 แต่มักจะได้รับแรงกระตุ้นมาจากความขัดแย้งทางด้านอื่น ๆ เสมอ เช่น การทำงาน
 ผลประโยชน์ การแยกออกมาพิจารณาในที่นี้ จึงมุ่งที่จะให้การพิจารณาปัญหาความขัด
 แย่งระหว่างพรรคง่าย และมองเห็นได้ชัดขึ้น มากกว่าที่จะประสงค์แยกออกมาพิจารณา
 โดยเด็ดขาดจากความขัดแย้งด้านอื่น ๆ

ก. รัฐบาลผสมสหพรรค

สำหรับความขัดแย้งกันทางด้านบุคคลสำคัญระหว่างพรรค ในรัฐบาลสหพรรค
 ที่จะพิจารณาถึงนี้ก็เช่นกัน มีสาเหตุหลักกันมาจากเรื่องการทำงานและผลประโยชน์
 เป็นสำคัญ โดยเฉพาะผลประโยชน์เป็นแรงผลักดันที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างตัว
 บุคคลตามมากันมากที่สุด ความขัดแย้งระหว่าง นายทวีช กลิ่นประทุม กับหลายคนใน
 สหพรรค เป็นตัวอย่างที่ดีเกี่ยวกับเรื่องนี้ เช่นกรณีที่นายทวีชไม่พอใจพล.ต.ประมาณ
 อภิเรกสาร ที่อาศัยตำแหน่งรัฐมนตรีกลาโหมพยายามเข้าไปเปลี่ยนแปลงการโยกย้าย
 นายทหารประจำปี 2518 ปรากฏว่าการพิพาทกันครั้งนี้ ทั้งสองฝ่ายได้โจมตีและสบ
 ประมาทกันอย่างรุนแรง อย่างไรก็ตามเรื่องนี้เมื่อหลังจากที่เกี่ยวพันกับการขัดแย้งกัน
 ในผลประโยชน์ของพรรคอยู่อย่างใกล้ชิด ซึ่งจะได้พิจารณารายละเอียดเกี่ยวกับเรื่อง
 นี้อีกครั้ง ในส่วนนี้ผู้เขียนเพียงแต่พยายามชี้ให้เห็นกว้าง ๆ เท่านั้นว่ามีความขัดแย้งกัน
 อยู่ระหว่างผู้นำสำคัญทั้งสองของสหพรรค แม้ว่าแรงผลักดันแทบทั้งหมดจะมาจากความ
 ขัดแย้งกันในผลประโยชน์ของพรรคก็ตาม

นอกจากนี้ นายทวีช ยังมีเรื่องขัดแย้งกับม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นายก
 รัฐมนตรีอีกด้วย เรื่องนี้มีสาเหตุใหญ่อยู่ 2 ประการ ประการแรก สืบเนื่องมาจาก
 พฤติกรรมของนายทวีชเองที่มักจะขออภิปรายวิจารณ์นโยบายและการทำงานของรัฐ
 ชาติ และนายกรัฐมนตรีนโยบายไปในทางที่เสียหายอยู่เสมอ เริ่มตั้งแต่ต้นนโยบายและโครงการ
 ฟื้นฟูเศรษฐกิจที่รัฐบาลโดยเฉพาะพรรคกิจสังคมของนายกรัฐมนตรีนโยบายเป็น
 นโยบายเร่งด่วนเพื่อโซ่วเป็นผลงานชิ้นแรกให้ประชาชนเห็น นายทวีชให้สัมภาษณ์

หนังสือพิมพ์ว่าโครงการดังกล่าวน่าจะไม่ได้ผลคุ้มค่า เพราะการผันเงินจำนวนนี้ไม่เป็นเงินเป็นอัน กนโน้นจะสร้างไอนี้ คนนี้จะสร้างไอนั้น จนคุและทะไปหมด ถ้านำเงินจำนวนนี้ไปทำการปฏิรูปที่ดินก็จะให้ผลคุ้มค่า¹ นโยบายประกันราคาข้าวเปลือกเกวียนละ 2,500 บาท โดยจะยกเลิกการจำหน่ายข้าวสารราคาถูกและให้มีการใช้ "สมุดอาหาร" แทนก็เช่นกัน นายทวิชวิจารณ์ว่าวิธีการนี้คนไทยส่วนใหญ่ประมาณ 70 % ไม่รู้เรื่องและไม่ได้รับประโยชน์ จะเป็นประโยชน์แก่คนส่วนน้อยแค่ 30 % เท่านั้น วิธีที่ควรนำมาใช้นั้นควรจะให้ประกันราคาข้าวเปลือกตามปกติต่อไป ส่วนข้าวสารราคาถูกก็ให้คงจำหน่ายแก่ประชาชนต่อไปอย่างเดิม แต่รัฐบาลหันไปเก็บภาษีจากพ่อค้าชาวส่งออกนอกมาชดเชยกับการขายข้าวสารราคาถูก² การทำตัวขวางล้าอยู่เสมอเช่นนี้ของนายทวิช ทำความไม่พอใจให้กับหลายคนในสหพรรครวมทั้ง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์เองด้วย

ส่วนสาเหตุประการที่สองนั้น เกี่ยวพันกับ เรื่องของผลประโยชน์อย่างใกล้ชิด กล่าวคือ นายทวิชได้พยายามเรียกรองให้นายก ฯ แต่งตั้งตนเป็นรองนายกรัฐมนตรีอีกตำแหน่งหนึ่ง นอกเหนือจากตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ที่เป็นอยู่แล้ว และยังเร่งรัดให้มีการแต่งตั้งนายสุจินต์ เชาวินวิศิษฐ์ ลูกพรรคคนสำคัญของตนเป็นรัฐมนตรีด้วย ซึ่งนายกรัฐมนตรีก็พยายามบ่ายเบี่ยงตลอดมา จนในที่สุดนายทวิชได้หันไปร่วมมือกับพรรคฝ่ายค้านด้วยเจตนาที่ยังไม่สู้จะกระจ่างชัดนัก เพราะจากคำให้สัมภาษณ์ของม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช หัวหน้าฝ่ายค้านในขณะนั้นเปิดเผยว่า นายทวิชได้ไปร่วมประชุมหารือเกี่ยวกับการลงมติไม่ไว้วางใจรัฐบาลสหพรรคกับฝ่ายค้าน แต่ยังไม่ทำลับ ๆ ล่อ ๆ ทำนองเหยียบเรือสองแคม เพราะไม่ยอมลาออกจากตำแหน่งในรัฐบาล แต่ก็รับปากจะยกมือให้ฝ่ายค้าน³ และจากการเปิดเผยของ

¹ ประชาธิปไตย, 15 มิถุนายน 2519, หน้า 12.

² ประชาธิปไตย, 26 ธันวาคม 2519, หน้า 1 - 12.

³ สัมภาษณ์ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช

นายทวีชเองนั้น เขาอ้างว่าเป็นเพียงแต่การเข้าไปศึกษาดูทางของฝ่ายค้านเท่านั้น ไม่ได้เข้าไปร่วมมือด้วย¹

จากข่าวที่ป็นเกลียวกันมาก่อนเช่นนี้ จึงไม่น่าแปลกใจแต่อย่างใดที่ปรากฏว่าหลังจากยุบสภาได้ไม่นาน นายทวีช กลิ่นประทุม ก็ถูกปลดออกจากทุกตำแหน่งในคณะรัฐมนตรี

ระหว่างนายทวีช กับนายบุญชู โรจนเสถียร เลขาธิการพรรคกิจสังคม และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังก็มีเรื่องขัดแย้งกันหลายเรื่อง ว่ากันว่านายทวีชนั้นมักจะมีเรื่องขัดแย้งกับแทบทุกคนในคณะรัฐมนตรี แต่คนที่ขัดแย้งกับนายทวีชมากที่สุดก็คือนายบุญชู และที่ ม.ร.ว. กึกกฤทธิให้สัมภาษณ์ว่านายทวีชมีทฤษฎีที่ไม่เหมือนใคร และมักจะขัดแย้งกับคนอื่น ๆ เสมอ ๆ จนต้องปลดออกจากตำแหน่งนั้น ความจริงทฤษฎีที่ไม่เหมือนใครก็คือทฤษฎีระหว่างนายบุญชูกับนายทวีชนั่นเอง เพราะแทบทุกครั้งที่มีการประชุมคณะรัฐมนตรีและมีความจำเป็นต้องใช้งบประมาณเพื่อการใดการหนึ่ง นายทวีชก็จะต้องหันเข้าเสนอให้มีการรีดเอาจากธนาคารพาณิชย์เสมอ ๆ ทำให้นายบุญชูซึ่งมีผลประโยชน์มากมายอยู่ในธนาคารพาณิชย์ไม่พอใจ นายทวีชกล่าวถึงความขัดแย้งระหว่างตนกับนายบุญชูหลังจากถูกปลดออกจากตำแหน่งแล้วว่า นายบุญชูไม่พอใจเรื่องที่คุณตั้งข้อสังเกตให้เพิ่มเงินทุนสำรองของธนาคารพาณิชย์จากเดิม 3.5 % เป็น 6.5 % ของเงินฝาก และให้นำเงินส่วนที่เพิ่มนี้ซึ่งประมาณว่าตกปีละ 5,000 ล้านบาท ไปช่วยยกฐานะของเกษตรกร²

ความขัดแย้งระหว่างบุคคลสำคัญในสหพรรคที่ปรากฏให้เห็นอีกด้านหนึ่งก็คือระหว่างนายประสิทธิ์ กาญจนวัฒน์ หัวหน้าพรรคสังคมนิยม กับ ม.ร.ว. กึกกฤทธิ - ปราโมช สาเหตุใหญ่ของความขัดแย้งนี้มาจากการแบ่งเฉลี่ยที่นั่งในคณะรัฐมนตรีที่

¹ สัมภาษณ์ นายทวีช กลิ่นประทุม

² สยามจกหมายเหตุ, ปีที่ 1 ฉบับที่ 7 (13 - 19 กุมภาพันธ์ 2519), หน้า 149.

ไม่เป็นธรรมมากกว่าเหตุอื่น ๆ พรรคสังคมนิยมนั้นแม้จะมีเสียงสนับสนุนรัฐบาลถึง 16 เสียง แต่ก็ยังมีตำแหน่งในคณะรัฐมนตรีแค่ 2 ตำแหน่งเท่านั้น และทั้งสองตำแหน่งที่มีก็ยังเป็นแค่ตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการเสียอีก เมื่อเปรียบเทียบกับพรรคกิจสังคม ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ซึ่งมีที่นั่งมากกว่าแค่ 2 ที่นั่ง จะเห็นได้ว่าการเสียเปรียบและไม่เป็นธรรมอยู่มาก เพราะพรรคกิจสังคมนอกจากตัว ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ จะเป็นนายก ฯ แล้ว ยังได้รับตำแหน่งรัฐมนตรีอีก 4 ตำแหน่ง และในจำนวนนี้เป็นรัฐมนตรีว่าการเสีย 3 ตำแหน่ง นอกจากนี้กระทรวงที่ครอบครองอยู่นั้นก็ค่อนข้างใหญ่และมีความสำคัญอยู่มาก เช่น กระทรวงการคลัง กระทรวงมหาดไทย เป็นต้น

ความไม่ยุติธรรมในการแบ่งเฉลี่ยผลประโยชน์ดังกล่าวนี้ปรากฏว่าส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพของรัฐบาลอย่างสำคัญที่เกี่ยว เพราะในที่สุดเมื่อเห็นว่าการเรียกร้องให้มีการจัดสรรตำแหน่งกันใหม่ไม่เป็นผลแน่แล้ว นายประสิทธิ์ก็ได้หันไปร่วมมือกับพรรคฝ่ายค้านเพื่อเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจต่อรัฐบาล ปรากฏว่าในการเคลื่อนไหวเพื่อล้มรัฐบาลครั้งนั้น นายประสิทธิ์ได้เข้าไปมีส่วนสนับสนุนอย่างแข็งขันที่เกี่ยว เริ่มตั้งแต่การจัดประชุมกันครั้งแรกเกี่ยวกับเรื่องนี้ของพรรคฝ่ายค้านที่ภัตตาคารแมรี่ สยามสแควร์ และการประชุมอีกหลายครั้งต่อมาที่บ้าน ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช และที่บ้านนายเสวตร เปี่ยมพงศ์สานต์ การประชุมเหล่านี้ นายประสิทธิ์ก็มีส่วนร่วมด้วยตลอดมา นายสวัสดิ์ คำประกอบ รองหัวหน้าพรรคเกษตรสังคม ให้สัมภาษณ์ว่า "ผมเคยเข้าร่วมประชุมกับฝ่ายที่ล้มรัฐบาลหลายครั้ง จึงรู้อะไรดี ๆ และรู้อีกว่าแผนล้มรัฐบาลนี้มีนายประสิทธิ์เป็นแกนกลาง เป็นประธานในที่ประชุม 2 ครั้ง ในการประชุมตกลงที่บ้านนายเสวตร"¹ สส.สหพรรคยูหนึ่งก็เปิดเผยว่า "การวิงวอนล้มรัฐบาลครั้งนี้ไม่ใช่ใครอื่น แต่เป็นนายประสิทธิ์ นายประสิทธิ์นี่แหละเป็นคนไปหาหม่อมเสนีย์ เพื่อรวบรวมชื่อสมาชิกฝ่ายค้านเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาลทั้งหมด"

¹ ประชาธิปไตย, 17 มกราคม 2519, หน้า 12.

โดยเขามีชื่อ สส. ฝ่ายรัฐบาลที่พร้อมจะร่วมมือสนับสนุนอยู่ส่วนหนึ่ง¹

จากกรณีการขัดแย้งระหว่างตัวบุคคลที่พิจารณามานี้ เราจะเห็นได้ชัดอย่างหนึ่งว่าปัจจัยทางค่านิยมประเพณีมีส่วนกำหนดความขัดแย้งทางค่านิยมมาก นี้เป็นคำตอบปัญหาที่ว่าทำไมความขัดแย้งเหล่านี้จึงยืดเยื้อและสร้างความยุ่งยากให้กับรัฐบาลตลอดมา เหตุผลง่าย ๆ ก็คือบุคคลเหล่านี้ไม่ได้ขัดแย้งกันในเรื่องความคิดเห็นในการแก้ปัญหาที่แตกต่างกัน ซึ่งเมื่อได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันแล้ว ยอมนำไปสู่ข้อยุติร่วมกันได้ แต่ความขัดแย้งนี้มีผลประนีประนอมอยู่เบื้องหลัง ความขัดแย้งชนิดนี้จะยุติหรือเบาบางลงไปได้ก็ต่อเมื่อได้มีการเปลี่ยนผลประโยชน์ต่าง ๆ ให้เป็นที่พอใจของทุกฝ่ายเท่านั้น ซึ่งเป็นเรื่องที่เป็นไปได้อย่างยิ่ง หรือเป็นไปได้เลย รวมทั้งสหพรรคก็ไม่มี ความพยายามเช่นนี้ อย่างจริงจังด้วย

ข. รัฐบาลผสมจตุรพรรค

สำหรับความขัดแย้งทางค่านิยมบุคคลระหว่างพรรคที่มาร่วมมือกันในรัฐบาลจตุรพรรคนี้ ปรากฏว่ามองเห็นได้ไม่ชัดนัก ความขัดแย้งทางค่านิยมส่วนใหญ่เป็นการขัดแย้งกันเองภายในพรรคประชาธิปไตย เช่น ความขัดแย้งระหว่างฝ่ายของนายสุรินทร์ มาศดิตถ์ นายคำรง สัทธาพิพัฒน์ ฝ่ายหนึ่ง กับฝ่ายของนายสมิคร สุนทรเวชอีกฝ่ายหนึ่ง ดังกล่าวมาแล้ว นอกจากนี้จะมีความขัดแย้งที่พอจะมองเห็นได้บ้างระหว่างบุคคลในฝ่ายปีกซ้ายของพรรคประชาธิปไตย กับอีก 3 พรรคที่ร่วมรัฐบาลด้วย อย่างไรก็ตาม ดังกล่าวมาแล้วความขัดแย้งนี้ไม่ชัดนัก เพราะส่วนใหญ่จะเป็นการขัดแย้งกันในอุดมการณ์และนโยบายดังที่กล่าวมาแล้ว กับเป็นความขัดแย้งทางค่านิยมประเพณีของพรรค ซึ่งจะได้อธิบายถึงต่อไป

¹ "ตั้งรัฐบาลใหม่ : กว่าพายุจะสงบลงได้" จตุรัสรายสัปดาห์ ปีที่ 2, ฉบับที่ 28 (20 มกราคม 2519), หน้า 11.

ความขัดแย้งทางค่านิยมประโยชน์

ถ้าเราตั้งคำถามว่าอะไรคือผลประโยชน์ของพรรคการเมือง เราจะได้อ คำตอบที่ยืดยาวเกี่ยวกับเรื่องนี้ เช่น หมายถึงจำนวนสมาชิกพรรค จำนวนที่นั่งในสภา จำนวนที่นั่งในรัฐบาล ความนิยมจากประชาชน นโยบายที่มีผลในทางปฏิบัติ และอื่น ๆ ซึ่งปรากฏว่าดังเหล่านี้มีไว้เพื่อการแข่งขันกับพรรคอื่น ๆ ทั้งสิ้น ผลประโยชน์ของพรรคที่จะพิจารณาถึงในที่นี้จึงมุ่งให้มีความหมายอย่างกว้าง ๆ ถึงบรรดาทรัพยากรทางการ เมืองต่าง ๆ ที่จะทำให้พรรคการเมืองหนึ่ง ๆ มีฐานะที่เหนือกว่าพรรคอื่น ๆ ในการแข่งขันกันทางการเมืองโดยนัยดังกล่าวนี้ ผลประโยชน์ของพรรคการเมืองหนึ่ง ๆ จึงครอบคลุมตั้งแต่เงินทอง, บุคคล, อำนาจ, ตำแหน่ง ไปจนถึงความนิยมศรัทธาที่ประชาชนมีต่อพรรคนั่นเอง แต่เราจะต้องไม่ลืมว่าเรากำลังพิจารณาเรื่องนี้กันในสังคมการเมืองที่บางครั้งพรรคการเมืองเป็นเสมือนหนึ่งสมบัติส่วนตัวของผู้นำพรรคบางคนเท่านั้น ดังนั้น การขัดแย้งในผลประโยชน์ของพรรคนี้บางครั้งก็เป็นเพียงการขัดแย้งกันในผลประโยชน์ระหว่างผู้นำพรรคคนสำคัญเท่านั้น เราจะมองเห็นการแข่งขันกันระหว่างพรรคต่าง ๆ เพื่อครอบครองทรัพยากรเหล่านี้ได้อย่างชัดเจนทั้งในรัฐบาลสหพรรคและจตุรพรรคที่เคียว แม้แนวโน้มการแข่งขันกันเหล่านี้จะมีความแตกต่างกันอยู่บ้าง อย่างไรก็ตามเพื่อใ้การพิจารณาปัญหาการขัดแย้งทางค่านิยมนี้สะดวกขึ้น จึงขอแยกพิจารณาความขัดแย้งในผลประโยชน์นี้ออกเป็น 3 ประเด็นกว้าง ๆ คือ

1. การแข่งขันกันในตำแหน่งทางการเมือง โดยเฉพาะตำแหน่งรัฐมนตรี
2. การแข่งขันกันเพื่อขยายฐาน และอิทธิพลทางการเมืองของพรรคออกไป
3. การขัดแย้งกันในผลประโยชน์อื่น ๆ

ก. การแข่งขันกันในตำแหน่งรัฐมนตรี ตำแหน่งทางการเมืองต่าง ๆ โดยเฉพาะตำแหน่งรัฐมนตรีนั้นนับเป็นทรัพยากรทางการเมืองที่สำคัญ ที่แต่ละพรรคสามารถใช้เพื่อขยายอำนาจและความนิยมของพรรคออกไปได้อย่างกว้างขวาง แต่

ตำแหน่งเช่นว่านี้ก็มีอยู่อย่างจำกัด การขัดแย้งกันเพื่อครอบครองทรัพยากรที่สำคัญนี้ จึงเกิดขึ้นได้เสมอในรัฐบาลหนึ่ง ๆ

1. รัฐบาลผสมสหพรรค กล่าวโดยทั่วไปพรรคการเมืองต่าง ๆ ที่มาร่วมในรัฐบาลสหพรรคนั้น ต่างก็เป็นตัวแทนกลุ่มผลประโยชน์ที่คล้ายคลึงกัน คือต่างเป็นบุคคลจากกลุ่มอาชีพ พ่อค้า นักการธนาคาร และนักธุรกิจเสียเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นโดยทั่วไปแล้วสหพรรคจึงพยายามรักษากลุ่มผลประโยชน์ของชนชั้นตนเองเอาไว้ระดับหนึ่ง อย่างไรก็ตาม เมื่อคำนึงถึงผลประโยชน์ปลัดย่อยของพรรค พรรคเหล่านี้ก็มีความขัดแย้งกันไม่น้อย ตำแหน่งรัฐมนตรีเป็นผลประโยชน์อันหนึ่งที่ทำให้เกิดการแข่งขันกันมากและบ่อยที่สุดระหว่างพรรคต่าง ๆ ที่มาร่วมมือกัน

ตำแหน่งรัฐมนตรีนี้ นอกจากจะถูกจำกัดให้มีได้แค่จำนวนหนึ่งโดยรัฐธรรมนูญแล้ว ปรากฏว่าในสมัยรัฐบาลสหพรรคนี้ รัฐบาลโดยตัวนายก ๆ เองได้สร้างเงื่อนไขอันหนึ่งเอาไว้ จนเป็นเหตุให้มีการขัดแย้งกันอย่างรุนแรงมาตั้งแต่ต้นค้วย นั่นคือการเว้นที่นั่งในคณะรัฐมนตรีไว้ 4 ตำแหน่ง ซึ่งจะโดยเจตนาหรือไม่ก็ตาม ปรากฏว่าการเว้นที่ว่างดังกล่าวนี้ไว้ก็กลายเป็นเครื่องมืออันหนึ่งที่รัฐบาลใช้เพื่อควบคุมบรรดาสมาชิกสหพรรคให้อยู่ในขอบเขต โดยทุกคนยังมีความหวังในตำแหน่งที่ว่างนั้นอยู่นั้น แต่ผลในคานาถบก็มีอยู่มาก เพราะทำให้ตำแหน่งดังกล่าวกลายเป็นที่ขัดแย้งกันในหมู่สมาชิกสหพรรคไม่มีที่สิ้นสุด สร้างความยุ่งยากให้กับรัฐบาลอยู่เสมอ ๆ

เราจะตระหนักถึงความยุ่งยากจากการแย่งชิงตำแหน่งรัฐมนตรีกันนี้ได้เป็นอย่างดี จากปากคำของนายกรัฐมนตรีในขณะนั้นเอง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เปิดเผยเมื่อคราวไปบรรยายที่หอประชุมจุฬาฯ เมื่อวันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2521 ตอนหนึ่งว่า "พรรคตั้งแต่ใหญ่ไปหาเล็ก ดูเหมือนอยากจะเป็นรัฐมนตรีกันทุกคน สมาชิกที่สนับสนุนรัฐบาลมีอยู่ 160 หรือ 170 คน อยากเป็นรัฐมนตรีกันทั้งนั้น ประชุมพรรคที่ไร

จะต้องพูดถึงเรื่องนี้¹ หรือในคำปราศรัยในคราวที่ยุบสภา ก็ปรากฏข้อความในทำนองเดียวกันนี้ว่า ตลอดระยะเวลาที่รัฐบาลบริหารงานมา 9 เดือน คนได้ถูกกดดันให้มีการปรับปรุงคณะรัฐมนตรีอยู่ตลอดเวลา เพราะมีการแย่งชิงอยากเป็นรัฐมนตรีกันหลายคน แม้จะต้องคำนึงว่าค่ากลางเช่นนี้ออกมาจากปากนายกรัฐมนตรีของรัฐบาลในขณะนั้น ซึ่งจะต้องพยายามหาเหตุผลมาอธิบายให้เห็นความยุ่งยากจนวายอันเป็นเหตุให้ทนต้องยุบสภาไปให้ได้ก็ตาม แต่เมื่อพิจารณาจากข้อเท็จจริงที่ปรากฏในขณะนั้นแล้ว จะเห็นได้ว่าคำพูดเหล่านี้มีได้เกินเลยไป

เป็นที่น่าสังเกตว่าการแข่งขันกันในด้านรัฐมนตรีนี้ สส. ของสหพรรคได้ดำเนินการทั้งภายในและภายนอกสหพรรคที่เดียว การดำเนินการจากภายนอกก็คือการพยายามสร้างแรงกดดันจากภายนอกรัฐบาลเข้ามา เพื่อชี้ให้เห็นว่ามีรัฐมนตรีบางคนไม่เหมาะสมกับตำแหน่ง ควรจะได้มีการปรับปรุง ทั้งนี้ก็โดยอาศัยประจักษ์จากประชาชนและฝ่ายค้านเป็นเครื่องมือ จะเห็นได้ว่าวิธีการหนึ่งในการสร้างแรงกดดันจากภายนอกรัฐบาลเข้ามาเพื่อให้มีการเปลี่ยนแปลงรัฐมนตรีใหม่นี้ ก็คือการปล่อยข่าวอยู่เสมอ ๆ ว่ารัฐมนตรีคนนั้นคนนี้ไม่เหมาะสมกับตำแหน่ง ซึ่งนาน ๆ เข้าประชาชนก็มีความเชื่อจริงตามนั้น ทำให้เห็นว่ามีรัฐมนตรีเหล่านั้นไม่เหมาะสมจริง ๆ รัฐมนตรีที่ถูกวิพากษ์วิจารณ์ในทำนองนี้ก็เช่น นายใหญ่ ศวิตชาติ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม นายบุญเที่ยง ทองสวัสดิ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย พล.ท.ชาญ-อังกุโชติ รัฐมนตรีว่าการมหาวิทยาลัย นายทองหยด จิตตะวีระ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ นายไชยศิริ เรืองกาญจนเศรษฐ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเดียวกัน นายสุรินทร์ เทพกาญจนนา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม เป็นต้น นายใหญ่นั้นถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่ามักพาลังเผลออกไปด้านความเห็นคณะรัฐมนตรีบ่อย ๆ

¹ คีฤทธิ ปราโมช, คีฤทธิพิศ. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม-รัฐ, 2521), หน้า 44.

นายบุญเที่ยงถูกกล่าวหาว่าทำงานเฉื่อยชา ไม่กระตือรือร้น และชอบมาทำงานสาย นายทองหยดกับนายสุรินทร์ก็ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าตัวพันกับการทุจริตโคเวต่าน้ำตาลส่งออก นายไชยศิริก็มีเรื่องขัดแย้งกับข้าราชการกระทรวงพาณิชย์ที่ไปใช้อำนาจโยกย้ายนายประยูร เถลิงศรี และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่กระทรวงพาณิชย์หลายคน ส่วน พล.ท.ชาญ นั้นถูกตำหนิว่าไม่ค่อยมีบทบาทและไม่ค่อยมาทำงาน

นอกจากนี้ก็ยังมีการอาศัยมือฝ่ายค้านมา เล่นงานรัฐมนตรีบางคนอีกด้วย หลายครั้งที่มีการกล่าวหาทางพรรคฝ่ายค้านจะขอเปิดอภิปรายเพื่อลงมติไม่ไว้วางใจรัฐมนตรี เป็นรายบุคคลบ้าง ทั้งคณะบ้าง แต่ไม่มีมูลความจริงแต่อย่างใด เป็นเพียงการสร้างข่าวขมขื่นกันเองจากคนในรัฐบาลเท่านั้น

ส่วนการกดดันจากภายในรัฐบาลโดยตรงนั้น สส. เหล่านี้ก็อาศัยจังหวะและโอกาสต่าง ๆ ที่รัฐบาลจำเป็นต้องอาศัยคะแนนสนับสนุนจากพวกตนในสภา ทำการเรียกร้องจากรัฐบาลโดยตรง ให้มีการพิจารณาปรับปรุงคณะรัฐมนตรีใหม่ ทั้งนี้โดยซ่อนเร้นความต้องการจริงเอาไว้ด้วยข้ออ้างความจำเป็นอื่น ๆ เสมอ เช่น ในวาระใกล้เวลาที่รัฐบาลจะเสนอร่างพระราชบัญญัติงบประมาณประจำปี เข้าสู่การพิจารณาของสภาผู้แทน ฯ พ.ร.บ. ดังกล่าวมีความจำเป็นต่อการคงอยู่ของรัฐบาลมาก เพราะถือเป็นกฎหมายสำคัญที่ใ้กำหนดและวางแนวทางในการบริหารงาน และใช้จ่ายเงินของรัฐบาลเอาไว้ ถ้าหากไม่ได้รับความเห็นชอบจากสภา รัฐบาลก็จะต้องลาออกไปตามมารยาท เพราะถือว่าสภาซึ่งเป็นตัวแทนของประชาชนไม่เห็นด้วยกับแนวทางการใช้จ่ายงบประมาณเพื่อพัฒนาประเทศของรัฐบาล ในโอกาสนี้รัฐบาลจึงจำเป็นต้องอาศัยการสนับสนุนจากสส. ในสังกัดของตนอย่างพร้อมเพรียง จึงนับเป็นโอกาสอันดีของบรรดาสส. พรรครัฐบาลทั้งหลายที่จะตั้งข้อเรียกร้องเอาที่รัฐบาลได้โดยง่าย ดังปรากฏว่าเมื่อใกล้เวลาที่รัฐบาลสหพรรคจะต้องเสนอร่าง พ.ร.บ. ดังกล่าวเข้าสู่การพิจารณาของสภา ในตอนปลายเดือนกรกฎาคม 2518 นั้น บรรดาสส. สหพรรคหลายคนก็ใคร่ร่วมกัน เสนอญัตติที่คว้นให้นายกรัฐมนตรีทำการปรับปรุงคณะ-

รัฐมนตรี โดยอ้างว่าเพราะมีรัฐมนตรีหลายคนปฏิบัติหน้าที่ไม่เต็มที่ และมีสมรรถภาพเพียงพอ โดยขอให้มีการดำเนินการปรับปรุงคณะรัฐมนตรีนี้ก่อนที่ร่างพ.ร.บ.งบประมาณจะเข้าสู่สภาด้วย ในการประชุมเมื่อวันที่ 28 กรกฎาคม 2518 สส.สหพรรคโค้มบอหมายให้นายทินกร ปรีชพันธ์ สส.ชัยนาท พรรคธรรมสังคม เป็นตัวแทนนำหนังสือเรียกร้องให้มีการปรับปรุงคณะรัฐมนตรีดังกล่าวไปเสนอต่อนายกรัฐมนตรี โดยมี สส.สหพรรค รวมลงชื่อรวม 47 คน ในหนังสือดังกล่าวได้มีการกำหนดตัวรัฐมนตรีที่จะต้องปลดออก สับเปลี่ยนกระทรวง และที่จะต้องแต่งตั้งเพิ่มเติมเอาไว้พร้อม เช่น ให้ปลดพล.ท.-ชาย อังศุโชติ รัฐมนตรีว่าการทบวงมหาวิทยาลัย ให้สับเปลี่ยนนายสุวรรณ ธนกันญาจากรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ไปเป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ หรือทบวงมหาวิทยาลัยของรัฐ ย้ายนายไชยศิริ เรืองกาญจนเศรษฐจากรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงพาณิชย์ไปเป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม กับย้ายสองรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตร ฯ ไปอยู่กระทรวงอื่น ส่วนรายชื่อที่กำหนดให้แต่งตั้งเข้าไปใหม่ก็เช่น นายแสง ชวัชวะชุม (นครพนม, ธรรมสังคม) นายทินกร ปรีชพันธ์ (ชัยนาท, ธรรมสังคม) นายสุจินต์ เขาวนวิศิษฐ์ (ศรีสะเกษ, ธรรมสังคม) นายจรูญ วัฒนากร (สมุทรปราการ, ธรรมสังคม) นางสุปรีดิ์ เกลาน (ร้อยเอ็ด, แม่เหล็กไทย) เป็นต้น¹

อย่างไรก็ตามแม้ร่างพ.ร.บ.งบประมาณประจำปีจะผ่านวาระแรกไปแล้ว แต่นายกรัฐมนตรีก็ยังไม่ทำที่จะปรับปรุงคณะรัฐมนตรีแต่อย่างใด ทำให้ สส.สหพรรคไม่พอใจมาก นายทินกร ปรีชพันธ์ ให้สัมภาษณ์ว่าในการประชุมสหพรรค บรรดาสส.สหพรรคจะเสนอให้นายก ฯ ปรับปรุงคณะรัฐมนตรีใหม่ก่อนที่ร่างพ.ร.บ.งบประมาณจะเข้าสู่การรับรองของสภาในวาระ 2 - 3 ในวันที่ 6 ตุลาคม 2518 และถ้าข้อเสนอของพวกเขาไม่ได้รับความสนใจจากรัฐบาลอีก สส.สหพรรคก็จะรวมหัวกันคว่ำ

¹ บ้านเมือง, 29 กรกฎาคม 2518, หน้า 1 - 16.

ร่างพ.ร.บ.งบประมาณนี้เสีย แต่ก็ปรากฏว่าร่างพ.ร.บ.ดังกล่าวนี้สามารถผ่านการรับรองจากสภาไปได้โดยสะดวก ซึ่งทั้งนี้ก็คงเป็นเพราะคำมั่นสัญญาที่จะมีการปรับปรุงคณะรัฐมนตรีหลังจากนั้นนั่นเอง

แต่อย่างไรก็ตาม นายกรัฐมนตรียังคงชะลอการปรับปรุงคณะรัฐมนตรีเรื่อยมา จากที่ปากว่าจะปรับปรุงหลังผ่านพ.ร.บ.งบประมาณ มาถึงหลังวันเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และในที่สุดก็เป็นหลังปีใหม่อีก แต่การกระทำเช่นนั้นยิ่งนานวันก็ยิ่งสร้างความยุ่งยากให้กับรัฐบาลมากขึ้น เพราะยิ่งเวลาเนิ่นนานออกไป กระแสการเรียกร้องของ สส.สหพรรคที่ไม่สมหวังเหล่านั้นก็ยิ่งถี่ขึ้น และรุนแรงขึ้นทุกขณะ ความไม่พอใจก็มีมากขึ้น ในที่สุดส่วนหนึ่งของ สส.สหพรรคเหล่านี้ก็แยกตัวออกไปรวมมือกับฝ่ายค้านเพื่อเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาลทั้งคณะเมื่อตอนต้นปี 2519

การตัดสินใจปรับปรุงคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 9 มกราคม 2519 นั้น นอกจากจะช้าเกินไปแล้ว ยังเป็นการตัดสินใจที่ผิดพลาดครั้งใหญ่อีกด้วย เพราะโดยทั่วไปสมาชิกสหพรรคไม่พอใจการปรับปรุงครั้งนี้ โดยเฉพาะการนำเอาพรรคเกษตรสังคมเข้ามา และตอบแทนด้วยตำแหน่งรัฐมนตรี 4 ที่นั่งนั้น ทำให้ความไม่พอใจให้กับสมาชิกสหพรรคเดิมเป็นอันมาก เมื่อรวมกับความไม่พอใจของผู้ที่ไม่พอใจในตำแหน่งใหม่ ผู้ที่ไม่ได้รับการแต่งตั้ง และโดยเฉพาะผู้ที่ต้องพ้นจากตำแหน่งไปแล้ว ปรากฏว่าได้ออกให้เกิดความแตกแยกขึ้นในสหพรรคอย่างกว้างขวาง สมาชิกหลายคนได้แยกตัวออกไปรวมมือกับพรรคฝ่ายค้านทั้งโดยเปิดเผยและไม่เปิดเผย ความคิดที่จะไปรวมมือกับพรรคฝ่ายค้านล้มรัฐบาลของสมาชิกสหพรรคบางส่วน ซึ่งแต่เดิมมุ่งหวังเพียงบีบบังคับรัฐบาลปรับปรุงคณะรัฐมนตรี มาถึงตอนนี้ก็มีแนวโน้มเป็นจริงเป็นจังมากขึ้น ทางค้านพรรคเกษตรสังคมที่รัฐบาลหวังจะนำมาเสริมความเข้มแข็งให้กับรัฐบาลก็ปรากฏว่า

¹ สยามรัฐ, 6 ตุลาคม 2518, หน้า 16.

ได้แตกแยกออกเป็น 2 ส่วน และมีเพียง 10 คนเท่านั้นที่เข้ามาสนับสนุนรัฐบาล ส่วนอีก 9 คนยังคงรวมมือกับฝ่ายค้านต่อไป

การเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาลทั้งคณะซึ่งกำหนดจะมีขึ้นในวันที่ 14 มกราคม 2519 นั้น มีแนวโน้มว่ารัฐบาลจะเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ โดยพรรคฝ่ายค้านซึ่งมีคะแนนเสียงอยู่แล้ว 107 เสียง จะได้รับการสนับสนุนจากสส. ของสหพรรคที่แปรพักตร์อีกไม่น้อยกว่า 30 เสียง และอาจมากกว่านั้น คาดว่าสส. เหล่านี้จะมาจากพรรคธรรมสังคม พรรคสังคมนิยม พรรคสันติชน และพรรคทำสีบอื่น ๆ นายกรัฐมนตรีจึงคัดสินใจยุบสภา เมื่อวันที่ 12 มกราคม 2519 นี้เป็นผลประทบโดยตรงส่วนหนึ่งมาจากการแย่งกันครอบครองตำแหน่งรัฐมนตรีที่มีอยู่อย่างจำกัดนั่นเอง

2. รัฐบาลผสมจตุรพรรค สำหรับรัฐบาลจตุรพรรคที่ตั้งขึ้นหลังการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 4 เมษายน 2519 และประกอบด้วยพรรคการเมืองแค่ 4 พรรคนั้น ได้ตัดปัจจัยซึ่งจะเป็นชนวนยุ่งยากนำไปสู่การขัดแย้งกันอย่างรุนแรงระหว่างพรรคที่รวมรัฐบาลเหมือนในสมัยรัฐบาลสหพรรคออกไปเสียแต่แรกประการหนึ่ง นั่นคือการแบ่งเฉลี่ยโควตารัฐมนตรีได้เป็นไปอย่างยุติธรรมพอสมควร และไม่ยอมเว้นที่ว่างในคณะรัฐมนตรีเอาไว้ให้เป็นปัญหายุ่งยากในภายหลังด้วย ในการแบ่งเฉลี่ยตำแหน่งรัฐมนตรีกันในสถานนั้น ปรากฏว่าพรรคประชาธิปไตยมีตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการ 6 ตำแหน่ง รัฐมนตรีช่วยว่าการ 11 ตำแหน่ง พรรคชาติไทยมีตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการ 3 ตำแหน่ง รัฐมนตรีช่วยว่าการ 5 ตำแหน่ง พรรคธรรมสังคมมีรัฐมนตรีว่าการ 3 ตำแหน่ง รัฐมนตรีช่วยว่าการ 1 ตำแหน่ง ส่วนพรรคสังคมนิยมมีรัฐมนตรีว่าการ 1 ตำแหน่ง ซึ่งเมื่อคำนึงถึงคะแนนเสียงของแต่ละพรรคในสภาแล้ว จะเห็นได้ว่า การแบ่งเฉลี่ยตำแหน่งเช่นนี้มีความยุติธรรมพอสมควร ตลอดจนกระทั่งวงที่แต่ละพรรคได้ไปก็เฉลี่ยกันไป ไม่มีพรรคใดได้เปรียบพรรคอื่น ๆ มากนัก ด้วยเหตุผลดังกล่าวการแย่งชิงตำแหน่งรัฐมนตรีกันระหว่างพรรคต่าง ๆ ซึ่งทำคามยุ่งยากให้กับรัฐบาลสหพรรคมาแล้ว จึงไม่เกิดขึ้นกับรัฐบาลจตุรพรรค

ข. การแข่งขันกันขยายฐานและอิทธิพลทางการเมืองของพรรคออกไป

นอกจากตำแหน่งรัฐมนตรีซึ่งถือ เป็นทรัพยากรทางการเมืองที่สำคัญที่แต่ละพรรคพยายามชิงมาครอบครองให้ได้มากที่สุดเพื่อขยายฐานอำนาจทางการเมืองของพรรคออกไปแล้ว พรรคการเมืองที่มาร่วมในรัฐบาลทั้งสองยังขยายฐานอำนาจทางการเมืองออกไปโดยวิธีการอื่น ๆ อีก การขยายฐานและอำนาจทางการเมืองของพรรคที่กำลังจะพิจารณาในที่นี้ จะครอบคลุมตั้งแต่การที่แต่ละพรรคพยายามแสวงหาทรัพยากรทางค่านอื่น ๆ ซึ่งนอกเหนือไปจากตำแหน่งทางการเมืองต่าง ๆ มาเพื่อสนับสนุน และขยายอำนาจของตนออกไป ไปจนถึงการที่แต่ละพรรคพยายามเข้าไปบ่อนทำลายความเข้มแข็งของพรรคอื่น ๆ ที่จะเป็นคู่แข่งกันในเวทีการเมืองของพรรคตนด้วย เราจะพบว่าการแข่งขันและขัดแย้งกันเกี่ยวกับผลประโยชน์ของพรรคในลักษณะดังกล่าวนี้ เป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นบ่อย และส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพของรัฐบาลทั้งสองอยู่ตลอดเวลา แม้จะมองเห็นได้ไม่ชัดเจน เพราะมักจะซ่อนเร้นอยู่ในความขัดแย้งรูปอื่น ๆ ก็ตาม

1. รัฐบาลผสมสหพรรค ลักษณะสำคัญที่สุดของรัฐบาลสหพรรคก็คือ เป็นรัฐบาลผสมที่ประกอบด้วยพรรคการเมืองมากมายถึง 16 พรรค และล้วนแต่เป็นพรรคเล็กที่เกิดใหม่ทั้งสิ้น ปรากฏว่าพรรคที่ใหญ่ที่สุดในสหพรรคคือพรรคธรรมสังคม ก็มีที่นั่งในสภาแค่ 45 ที่นั่ง และพรรคที่มีที่นั่งเกิน 10 ที่นั่งขึ้นมาก็มีอีกเพียง 3 พรรค เท่านั้น คือ พรรคชาติไทย พรรคกิจสังคม และพรรคสังคมชาตินิยม ดังนั้น สิ่งที่สังเกตเห็นได้ชัดก็คือพรรคเล็ก ๆ เหล่านี้ต่างกำลังอยู่ในระยะก่อสร้างตัวให้เข้มแข็งต่อไปทั้งสิ้น ด้วยเหตุนี้การขัดแย้งกันในลักษณะหนึ่งจึงเกิดขึ้น และเป็นปัจจัยบั่นทอนเสถียรภาพรัฐบาลอยู่ตลอดเวลา นั่นคือ การที่บางพรรคพยายามขยายฐานอำนาจทางการเมืองของพรรคออกไปให้มากที่สุด ซึ่งการกระทำเช่นนั้นบ่อยครั้งที่เกี่ยวข้องที่เข้าไปกระทบต่อผลประโยชน์ของพรรคอื่น ๆ

เบื้องหลังการขัดแย้งกันอย่างรุนแรงระหว่างนายทวิช กลิ่นประทุม กับ พล.ต.ประमाण อภิเรกสาร เกี่ยวกับ การที่พล.ต.ประमाण พยายามเข้าไปเปลี่ยนแปลงรายชื่อการโยกย้ายนายทหารประจำปี 2518 ดังกล่าวมาแล้วนั้น เราจะพบว่า เป็นเรื่องของการขัดแย้งและแข่งขันกันเกี่ยวกับผลประโยชน์ของทั้งสองพรรคที่ พยายามจะช่วงชิงการสร่างฐานอำนาจของพรรคคนนั่นเอง จะเห็นได้ว่าสาเหตุ สำคัญ 2 ประการ ที่นำไปสู่การขัดแย้งกันครั้งนั้น ก็คือ เรื่องการแต่งตั้งโยกย้าย นายทหารประจำปีเรื่องหนึ่ง และเรื่องการหาตำแหน่งในคณะรัฐบาลให้แก่พล.อ. กฤษณ์ สีวะรา ที่จะปลดเกษียณในปีนั้นอีกเรื่องหนึ่ง

นายทวิช กลิ่นประทุม ในครั้งนั้นแม้จะเป็นถึงหัวหน้าพรรคที่มีที่นั่งมากที่สุด ในสหพรรคก็ตาม แต่ก็ยังมีมก้อยตรงที่ไม่ได้เป็นสส. จึงพลอยทำให้พรรคธรรมสังคม มีฐานะที่ค้อยกว่าพรรคกิจสังคม และชาติไทย ซึ่งมีที่นั่งในสภาน้อยกว่าอย่างเทียบกัน ไม่ได้ไปค้อย พรรคธรรมสังคมนั้นเป็นรองสองพรรคดังกล่าว ทั้งในด้านการแบ่ง เฉลี่ยที่นั่งในคณะรัฐมนตรี และการมีส่วนร่วมตัดสินใจในเรื่องสำคัญ ๆ ของรัฐบาล แต่พรรคธรรมสังคมมีความใกล้ชิดกับ พล.อ.กฤษณ์ สีวะรา อยู่มาก การที่พล.อ. กฤษณ์ ยังคงมีฐานอำนาจทางการเมืองอยู่อย่างหนาแน่น ทำให้พรรคธรรมสังคมมี ศักดิ์ศรีที่ขึ้นมามาก ดังนั้นนายทวิชจึงไม่พอใจ และยอมไม่ได้ เมื่อปรากฏว่าฐาน ทางทหารของพล.อ.กฤษณ์ กำลังถูกคุกคามจากการที่พล.ต.ประमाणพยายามเข้าไปเปลี่ยนแปลงรายชื่อการแต่งตั้งโยกย้ายนายทหารประจำปี 2518 ที่ได้มีการวาง ตัววางตำแหน่งเพื่อสืบทอดอำนาจจากพล.อ.กฤษณ์ เป็นอย่างดีแล้ว

ส่วนทางด้านพล.ต.ประमाण อภิเรกสารนั้น ก็ตระหนักดีว่าพรรคของตน มีฐานะค้อยกว่าพรรคธรรมสังคมในสภา จึงพยายามเข้าไปสร้างความสัมพันธ์ และ หากการสนับสนุนจากทหารบางกลุ่มมาเป็นเครื่องเสริมอำนาจ เพื่อให้สามารถให้มี ฐานอำนาจที่จะต่อรองผลประโยชน์มากกว่า หรืออย่างน้อยก็เท่าเทียมกับกลุ่มของ พล.อ.กฤษณ์ และนายทวิช จึงอาศัยอำนาจหน้าที่ในตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการ -

กระทรวงกลาโหมของตน พยายามเข้าไปแก้ไข สืบเปลี่ยนตำแหน่งต่าง ๆ ในทางทหาร ทั้งนี้เพื่อหาทางให้ทหารกลุ่มของตนได้มีโอกาสเข้าไปกุมกำลังสำคัญในกองทัพบ้าง

พร้อม ๆ กับการเปลี่ยนแปลงแต่งตั้งนายทหารครั้งใหญ่ประจำปี 2518 พล.อ.กฤษณ์ สีวะรา ก็เกษียณอายุราชการในเดือนกันยายนปีนั้นด้วย ตามวงการเมืองก็คาดกันว่าพล.อ.กฤษณ์ จะเข้าร่วมรัฐบาลด้วยในตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่ง ทางค่านายทวิชเองในขณะนั้นก็กำลังประสบปัญหายุ่งยากเกี่ยวกับความแตกแยกภายในพรรคธรรมสังคมอยู่ ถ้าได้พล.อ.กฤษณ์ เข้ามารวมรัฐบาลด้วยในนามของพรรค และโดยการสนับสนุนของตนก็เชื่อว่าจะช่วยให้สถานการณ์ที่คับขันในพรรคธรรมสังคมดีขึ้นได้ เพราะพล.อ.กฤษณ์ มีอิทธิพลกว้างขวางในหมู่นักการเมืองหลายพรรค ไม่แต่พรรคธรรมสังคมเท่านั้น คณะรัฐมนตรีเองก็เห็นพ้องกันว่า ควรให้พล.อ.กฤษณ์ เข้ามารวมรัฐบาลด้วยเพื่อความมั่นคงของรัฐบาล¹ แต่ปัญหาคือ จะให้ตำแหน่งใดแก่พล.อ.กฤษณ์ เท่านั้น

ในการประชุมคณะรัฐมนตรีวงในของรัฐบาลเกี่ยวกับเรื่องนี้ นายทวิชได้เสนอให้พล.อ.กฤษณ์ เข้ามารับตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมแทน พล.ต.ประมาท โดยให้พล.ต.ประมาท ไปเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย และย้ายนายบุญเท่ง ทองสวัสดิ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยไปกระทรวงอื่น² แต่ทั้งนายบุญเท่ง และพล.ต.ประมาท ต่างไม่ยอมจึงเกิดโต้เถียงกันขึ้น จนนายกรัฐมนตรีต้องหาทางออกโดยลุดออกจากที่ประชุมโดยอ้างว่าป่วย เรื่องนี้จึงยังไม่มีข้อยุติ

¹ สัมภาษณ์ นายทวิช กลิ่นประทุม

² ประชาธิปไตย, 28 กันยายน 2518, หน้า 1

กรณีจะเป็นเช่าไรก์แล้วแต่ ในด้านหนึ่งกรณีนี้ชี้ให้เราเห็นข้อเท็จจริงอย่างหนึ่งว่าทหารยังคงเป็นกลุ่มการเมืองที่มีอิทธิพลที่สุดในวงการเมืองไทยอยู่ นักการเมืองไทยจึงยังคงพยายามแสวงหาความร่วมมือจากกลุ่มผู้นำทหารที่มีอิทธิพลสูงในกองทัพ อยู่ตลอดเวลา

นอกจากนี้ในรัฐบาลสหพรรคเราจะพบว่าทั้งพรรคกิจสังคม และพรรคชาติไทย ต่างสามารถขยายตัวและเข้มแข็งขึ้นอย่างรวดเร็วมาก การที่ทั้งสองพรรคสามารถเติบโตได้อย่างรวดเร็วเช่นนี้ เป็นผลแทบทั้งหมดมาจากการที่พรรคทั้งสองสามารถเป็นแกนกลางที่มีอำนาจในการตัดสินใจ และแจกจ่ายผลประโยชน์ในสหพรรคได้อย่างแท้จริงนั่นเอง¹ อาศัยข้อได้เปรียบดังกล่าวนี้พรรคกิจสังคมและชาติไทยจึงสามารถขยายตัวเข้าไปครอบงำหรือดึงคนจากพรรครวมรัฐบาลอื่น ๆ ได้โดยง่าย

หลักฐานที่ยืนยันถึงความสำเร็จในการขยายตัวของสองพรรคนี้ได้เป็นอย่างดีก็คือ หลังการยุบสภาเมื่อต้นปี 2519 และกำหนดให้มีการเลือกตั้งใหม่ในวันที่ 4 เมษายน 2519 นั้น ปรากฏว่ามีสมาชิกจากพรรครวมรัฐบาลหลายพรรค ได้ย้ายตัวเองจากพรรคเดิมมารวมมือกับพรรคกิจสังคม และพรรคชาติไทยเป็นจำนวนมาก เช่น สมาชิกกลุ่มหนึ่งของพรรคธรรมสังคม ที่เคยใกล้ชิดกับพรรคกิจสังคมมาก่อน 5 คน ได้แยกตัวออกไปรวมกับพรรคกิจสังคม ส่วนอีก 5 คน เข้าไปอยู่กับพรรคชาติไทย พรรคสังคมนิยมก็เช่นกัน สมาชิก 9 คน ที่ลาออกจากพรรคต่างเข้าไปร่วมมือกับพรรคกิจสังคมและชาติไทย พรรคประชากรกรรมของนายไชยศิริ เรื่องกัญจนเศรษฐ นั้น ถึงกับยุบพรรคแล้วนำลูกพรรคเข้าไปรวมกับพรรคกิจสังคมที่เดียว พรรคไท เว้น

¹ พรรคธรรมสังคมนั้น มีจุดอ่อนตรงที่นายวิฑูรย์ กิ่งประทุม หัวหน้าพรรคมีชื่อเสียงไม่คึกคัก และที่สำคัญคือในขณะนั้นไม่ได้รับเลือกตั้ง พรรคนี้จึงเป็นได้แต่เพียงส่วนประกอบที่ใหญ่ที่สุดของสหพรรคเท่านั้น

นายอนันต์ ภัททีประไพ เพียงคนเดียว นอกนั้นก็เข้าไปอยู่กับพรรคกิจสังคมเช่นกัน¹

ในจำนวนพรรคเหล่านี้ พรรคธรรมสังคมและพรรคสังคมนิยมได้รับผลกระทบจากการขยายตัวในลักษณะดังกล่าวของพรรคกิจสังคม และพรรคชาติไทยมากที่สุด โดยเฉพาะพรรคธรรมสังคมนั้น สมาชิกชั้นนำในระดับผู้ร่วมก่อตั้งพรรค 10 คน เช่น นายทองหยด จิตตะวีระ นายสุรินทร์ เทพกาญจนา พ.ต.ท.บุญเลิศ เลิศปรีชา เป็นต้น ต่างถูกดึงเข้าไปอยู่กับพรรคกิจสังคมและพรรคชาติไทยดังกล่าว นอกจากนี้ตัวนายทวีช กัดินประทุม หัวหน้าพรรคยังถูกนาย ก ปลดออกจากตำแหน่งอีก ซึ่งทำให้เสื่อมเสียเกียรติภูมิของพรรคเป็นอย่างมาก ส่วนพรรคสังคมนิยมนั้น สมาชิกที่เป็นสส.เกือบครึ่งของพรรคก็ถูกดึงตัวไปโดยพรรคกิจสังคมและพรรคชาติไทยเช่นกัน ผลการเลือกตั้งครั้งต่อมาเมื่อต้นปี 2519 ชี้ให้เห็นได้ชัดเจนที่เกี่ยวกับความอ่อนแอของทั้งสองพรรคนี้ พรรคธรรมสังคมได้รับเลือกตั้งลดลงจาก 45 ที่นั่ง เหลือ 28 ที่นั่ง ส่วนพรรคสังคมนิยมลดจาก 19 ที่นั่ง เหลือเพียง 9 ที่นั่ง สาเหตุส่วนหนึ่งของความอ่อนแอนี้ ไม่อาจปฏิเสธได้ว่าเป็นผลโดยตรงมาจากการถูกรอบงำจากพรรคกิจสังคมและพรรคชาติไทยดังกล่าว

2. รัฐบาลผสมจตุรพรรค หลังการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 4 เมษายน 2519 เราพบว่าทั้งพรรคประชาธิปัตย์ พรรคชาติไทย และพรรคกิจสังคม ต่างเติบโตและขยายตัวได้อย่างรวดเร็ว พรรคประชาธิปัตย์ได้รับที่นั่งเพิ่มจากคราวก่อนจาก 72 ที่นั่ง เป็น 114 ที่นั่ง พรรคชาติไทยเพิ่มจาก 28 ที่นั่ง เป็น 56 ที่นั่ง และพรรคกิจสังคมเพิ่มจาก 18 ที่นั่ง เป็น 45 ที่นั่ง เรากล่าวมาแล้วในตอนก่อนถึงสาเหตุส่วนหนึ่งของความเติบโตของพรรคชาติไทย และพรรคกิจสังคม ส่วนความเติบโตของพรรคประชาธิปัตย์นั้น อาจกล่าวได้ว่าเป็นผลมาจากข้อเสียของพรรคนี้อย่าง

¹ มีพรรคเล็ก ๆ อีกหลายพรรคที่ตกอยู่ในสภาพเช่นนี้ โปรดพิจารณารายละเอียดจากบทที่ 3 หน้า 119-121.

ที่สะสมมาเป็นเวลานานนั่นเอง อย่างไรก็ตามพรรคกิจสังคมไม่ได้เข้าร่วมด้วยใน
 รัฐบาลผสมจตุรพรรค คงมีเพียงพรรคชาติไทยกับพรรคธรรมสังคม และสังคมชาตินิยม
 เท่านั้น ที่เข้ามาร่วมมือกับพรรคประชาธิปัตย์ ดังนั้นพรรคใหญ่ 2 พรรคในรัฐบาลผสม
 ชุดนี้ก็คือ ประชาธิปัตย์และชาติไทย เราจะสามารถมองเห็นความขัดแย้งและการแข่ง
 ชันกันเพื่อขยายฐานอำนาจทางการเมืองออกไประหว่างสองพรรคนี้ได้อย่างชัดเจน
 โดยอาจกล่าวได้ว่า ลักษณะการขัดแย้งออกมาในรูปที่พรรคชาติไทยซึ่งกำลังเติบโตขึ้น
 มาอย่างรวดเร็วจากรัฐบาลก่อนเป็นฝ่ายรุกอยู่ตลอดเวลา และพรรคประชาธิปัตย์ที่
 เติบโตมาในอัตราที่ช้ากว่า แต่ก็ยังเหนือกว่าเป็นฝ่ายรับ และพยายามจะรักษาสถาน-
 ภาพที่เหนือกว่าของวันนี้ไว้ และความจริงแล้วการแข่งขันระหว่างสองพรรคในลักษณะ
 นี้ก็ประสานสอดคล้องไปกับการขัดแย้งทางค่านิยม และอุดมการณ์ระหว่างสอง
 พรรคนี้ด้วย พรรคชาติไทยมีแนวความคิดที่ออกมาทางอนุรักษนิยม หรือที่เรียกว่า
 "ขวา" มากกว่า ในขณะที่พรรคประชาธิปัตย์เป็นเสรีนิยมหรือเป็น "กลาง" และบาง
 ที่ก็ถูกจัดว่าเป็น "ซ้าย" การแข่งขันกันในลักษณะดังกล่าวนี้ เริ่มเห็นได้ตั้งแต่ตอน
 ปลายสมัยรัฐบาลสหพรรคแล้ว นั่นคือ กรณีการแต่งตั้งพล.อ.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา
 ครั้งนั้น

พล.อ.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ถูกดันจากผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบกขึ้นไปเป็นรองผู้บัญชาการ
 ทหารบก เมื่อวันที่ 14 เมษายน 2519 พร้อมด้วยคำสั่งโยกย้ายนายทหารคนอื่น ๆ
 อีก 5 คน ปรากฏว่าคำสั่งดังกล่าวนี้ได้สร้างความประหลาดใจในหมู่ประชาชนและ
 เป็นที่วิพากษ์วิจารณ์กันมากที่สุดก็เพราะไม่ทราบว่ารัฐบาลมีความจำเป็นรีบ
 ด่วนในการบริหารราชการแผ่นดินประการใด จึงต้องมารับรองโยกย้ายนายทหารผู้-
 ใหญ่ในตอนที่เป็นเพียงรัฐบาลรักษาการณ์ และกำลังจะมีรัฐบาลใหม่เข้ามาทำหน้าที่
 เช่นนั้น ส่วนที่วิพากษ์วิจารณ์กันนั้นก็เป็นการโยกย้ายนายทหารครั้งนี้ โดยเฉพาะ
 การโยกย้ายพล.อ.ฉัตรทิพย์ นาถสุภาจากตำแหน่งนายทหารหลายคนในกองทัพ และการ
 แต่งตั้งครั้งนี้ไม่ได้ผ่านการปรึกษาหารือและเห็นชอบจากผู้บังคับบัญชาระดับสูงของกอง
 ทักษอนตามประเพณี พล.อ.บุญชัย บำรุงพงศ์ ผู้บัญชาการทหารบกในขณะนั้นชี้แจงว่า

คนไม่ทราบเรื่องนี้มาก่อน และเป็นการแต่งตั้งที่ขัดกับประเพณีทหารที่ต้องเสนอตามลำดับชั้น จากผู้บัญชาการทหารบก ถึงผู้บัญชาการทหารสูงสุด จนถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม¹ แต่พล.ต.ประมาณ อภิเรกสาร รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ซึ่งตกเป็นเป้าการวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นตัวการเรื่องนี้ ก็ชี้แจงว่าการเปลี่ยนแปลงตำแหน่งครั้งนี้เป็นอำนาจของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมที่กระทำได้ โดยไม่ต้องผ่านความเห็นชอบจากสภากลาโหมแต่อย่างใด

ปรากฏว่าเบื้องหลังการแต่งตั้งครั้งนี้มีเงื่อนงำบางอย่างแอบแฝงอยู่ไม่น้อย เพราะมีหลักฐานหลายอย่างชี้ให้เห็นว่า ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ก็มีส่วนรู้เห็นด้วยอย่างสำคัญในการแต่งตั้งครั้งนี้² การร่วมมือกันนี้น่าจะเป็นเพราะมีผลประโยชน์บางอย่างร่วมกันระหว่าง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ กับ พล.ต.ประมาณ

ประการแรก สำหรับม.ร.ว.คึกฤทธิ์ การโยกย้ายนายทหารครั้งนี้ก็น้อยนักเป็นการล้างแค้นพล.อ.กฤษณ์ ที่มีส่วนอย่างสำคัญในการวางแผนล้มรัฐบาลสหพรรค และต่อความพ่ายแพ้ของตนในเขตเลือกตั้งकुสิต เมื่อวันที่ 4 เมษายน 2519 การโยกย้ายเอาพล.อ.ฉลาด ไปตั้งในตำแหน่งที่รื้อร้างตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก เช่นนั้น เป็นการทำลายแผนของพล.อ.กฤษณ์ ที่วางเอาไว้ว่าหลังจากพล.อ.บุญชัย บำรุงพงศ์ครบเกษียณอายุ ผู้ที่จะขึ้นมาเป็นผู้บัญชาการทหารบกคนต่อไปก็คือ พล.อ.เสริม ณ นคร เสนาธิการทหารบกในขณะนั้น

ประการที่สอง ทางด้านพล.ต.ประมาณ ก็เช่นกัน การโยกย้ายนายทหารครั้งนี้ถือเป็นการล้างอายความพยายามเข้าไปเปลี่ยนแปลงรายชื่อการโยกย้ายนายทหารประจำปี 2518 ของตน ที่ต้องล้มเหลวมาครั้งหนึ่ง

¹ สยามจกหมายเหตุ ๑ ปีที่ 1, ฉบับที่ 14 (2-8 เมษายน 2519) หน้า 335.

² โปรรคคุณ ไทยรัฐ, 16 เมษายน 2519, หน้า 16.

อย่างไรก็ตาม ผู้ที่ได้ประโยชน์โดยตรงจากกรณีนี้ก็คือ พรรคชาติไทย เพราะจากคำสั่งโยกย้ายครั้งนั้นนอกจากทำให้พรรคชาติไทยสามารถสร้างความสัมพันธ์กับพล.อ.ฉัตรที่ตนสนับสนุนขึ้นไปรอตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกแล้ว ในคำสั่งเดียวกันนั้นยังได้ย้าย พล.ท.ไพฑูรย์ อิงคตานุวัฒน์ ผู้สนับสนุนคนสำคัญของพรรคชาติไทย จากประจำกองบัญชาการทหารสูงสุด ไปรอยศพลเอกในสำนักผู้บัญชาการทหารสูงสุดอีกด้วย

แต่ความพยายามที่จะสร้างฐานอำนาจทางทหาร เช่นนี้ของพรรคชาติไทยก็ได้รับการตอบโต้แทบจะทันทีทันใดเช่นกันจากพรรคประชาธิปไตย ซึ่งเข้าไปมีความผูกพันอย่างแน่นแฟ้นกับพล.อ.กฤษณ์ในระยะหลัง เพียงไม่ถึงเดือนหลังจากนั้นพล.อ.ทวิขเสนีวงศ์ ๆ ซึ่งเข้ามารับตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมแทนพล.อ.กฤษณ์ ก็ให้ทำการย้ายพล.อ.ฉัตรไปประจำกองบัญชาการทหารสูงสุด และย้ายพล.ท.ไพฑูรย์ อิงคตานุวัฒน์ กลับไปประจำกองบัญชาการสูงสุดตามเดิม พร้อมกับย้ายนายทหารอื่น ๆ อีกรวม 70 คน และต่อมาได้ย้ายพล.อ.ฉัตรอีกครั้ง จากประจำกองบัญชาการทหารสูงสุดมาประจำกระทรวงกลาโหม ทั้ง ๆ ที่เพิ่งย้ายไปครั้งหนึ่งแล้วก่อนหน้านี้เพียงเดือนเศษ ๆ

การกระทำเช่นนี้ย่อมสร้างความไม่พอใจให้แก่พรรคชาติไทยที่ร่วมรัฐบาลอยู่ควยอย่างแน่นอน เพราะแท้จริงแล้วความยุ่งยากเหล่านี้พรรคชาติไทยเป็นผู้ก่อให้เกิดขึ้นนั่นเอง อย่างไรก็ตาม ความขัดแย้งกันรุนแรงจากเรื่องนี้น่าจะไม่เกิดขึ้น ซึ่งคงจะเนื่องมาจากเพิ่งร่วมรัฐบาลกันใหม่ ๆ จึงยังคงประนีประนอมกันอยู่ และอีกประการหนึ่ง พล.ต.ประมาท เองก็คงจะจนด้วยเหตุผลที่จะไปโต้แย้งใคร ๆ ได้ เพราะการโยกย้ายแต่ละครั้งไม่ว่าพล.ต.ประมาทเอง หรือพล.อ.ทวิข ต่างก็ขอความประสงค์ที่แท้จริงของตนเองเอาไว้ภายใต้ข้ออ้างที่ว่า "เพื่อความเหมาะสม" ด้วยกันทั้งสิ้น

การต่อสู้และแข่งขันกันในอีกลักษณะหนึ่งระหว่างสองพรรคนี้ ก็คือการที่พรรคหนึ่งพยายามเข้าไปบ่อนทำลายความเข้มแข็ง และครอบงำอีกพรรคหนึ่ง พรรค

ชาติไทยถูกกล่าวหามานานแล้วว่าพยายามเข้าไปแทรกแซงภายในพรรคประชาธิปัตย์ โดยส่งคนของตนแปลกปลอมเข้าไปเลือกกรรมการบริหารของพรรคประชาธิปัตย์ พ.ศ.ศ. ประสงค์ มีดีชีมานนท์ ร.ศ.อ.อนุรักษ์ เสริมสุวรรณ นายอนุสรณ์ ทรัพย์มณี นายพัลลภ คันหยงมาศ กรรมการกลางพรรคประชาธิปัตย์จากการเลือกตั้งประจำปี 2518 เหล่านี้ ถูกระบุว่า เป็นคนของพรรคชาติไทยที่ถูกส่งเข้าไปอยู่ในพรรคประชาธิปัตย์¹ การประกาศของนายอนุวรรต วัฒนพงศ์ศิริ ที่ปรึกษาหัวหน้าพรรคชาติไทยในที่ประชุม สส.ภาคอีสานของพรรค เมื่อวันที่ 14 เมษายน 2519 ที่ว่า พรรคชาติไทยเข้าร่วมรัฐบาลกับพรรคประชาธิปัตย์ก็เพื่อเป็นการศึกษาดูทางและรอจังหวะที่พรรคชาติไทยจะตั้งรัฐบาลด้วยตนเองต่อไปเท่านั้น² ก็เป็นข้อเคลือบแคลงสงสัยต่อความจริงใจในการเข้าร่วมรัฐบาลของพรรคชาติไทยไม่น้อย นอกจากนี้ยังเชื่อกันว่าพรรคชาติไทยมีส่วนสนับสนุนอยู่เบื้องหลังกลุ่มของนายสมัคร สุนทรเวช ที่มีเรื่องขัดแย้งกับสมาชิกส่วนใหญ่ในพรรคประชาธิปัตย์อีกด้วย นายกวีศักดิ์ เหมะภูติ สมาชิกพรรคประชาธิปัตย์คนหนึ่งไปไกลถึงกับระบุว่าผู้หนุนหลังนายสมัคร คือ พล.ต.ชาติชาย ชุณหะวัณ เลขาธิการพรรคชาติไทย³ ซึ่งการกระทำในลักษณะนี้ไม่ว่าจะบริสุทธิ์ใจเพราะเห็นว่ามีอุดมการณ์และแนวความคิดตรงกัน หรือมีอะไรแอบแฝงอยู่ก็ตาม แต่มันก็คือการทำลายพรรคประชาธิปัตย์โดยตรงนั่นเอง

กรณีการลอบเดินทางเข้ามาในประเทศไทยของจอมพลประภาส และจอมพลถนอมในตอนเดือนสิงหาคม และกันยายน และในที่สุดได้นำไปสู่การรัฐประหารเมื่อวันที่ 6 ตุลาคม 2519 นั้น ก็เป็นประเด็นที่ถกเถียงกันมากอีกประเด็นหนึ่งว่า

¹ โปรตดูรายละเอียดใน สุนทร สุรังสรรค์, ประชาธิปัตย์ยกสุดท้าย, หน้า 113 - 115.

² ประชาธิปัตย์ไทย, 17 เมษายน 2519 หน้า 2, 7 พฤษภาคม 2519, หน้า 5.

³ ประชาธิปัตย์ไทย, 26 กรกฎาคม 2519, หน้า 1 - 12.

ครั้งนั้นพรรคชาติไทยพยายามเข้าไปทำลายพรรคประชาธิปัตย์ร่วมกับส่วนหนึ่งของพรรคประชาธิปัตย์ และไปไกลถึงกับพยายามจะร่วมมือกับทหารบางกลุ่มทำรัฐประหารที่เดียว เราจะโค่นพิจารณาจนถึงข้อเท็จจริงอันนี้

ในการเดินทางเข้ามาของสองจอมพลครั้งนั้น เราจะเห็นได้ชัดว่าในขณะที่ประชาชนทั่วไปต่างเรียกร้องให้รัฐบาลจัดการส่งสองจอมพลออกไปจากประเทศไทย โดยเร็วนั้น ทั้งพรรคชาติไทย พรรคธรรมสังคม และอาจารย์รวมถึงส่วนหนึ่งในพรรคประชาธิปัตย์กลับยืนยันที่จะให้สองจอมพลอยู่ในประเทศไทยต่อไป การจัดการกับเรื่องราวที่ยู่ยากทั้งหมดนี้ตกเป็นภาระของพรรคประชาธิปัตย์แทบทั้งสิ้น และโดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีจอมพลถนอมนั้น ดังกล่าวมาแล้วว่าผู้นำพรรคชาติไทยถึงกับลงทุนเข้าไปแก้แค้นทางการเมืองของรัฐบาลเพื่อให้จอมพลถนอมสามารถอยู่ในประเทศไทยได้ แม้แค่ชั่วระยะเวลาหนึ่งก็ตาม ประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับเรื่องนี้ก็คือพรรคชาติไทยทำอะไรจากการคงอยู่ในประเทศไทยของจอมพลถนอม ปรากฏว่าเบื้องหลังเกี่ยวกับเรื่องนี้ชี้ให้เห็นเงื่อนงำหลายอย่างที่เกี่ยวข้ออย่างใกล้ชิดกับการปฏิรูป ฯ เมื่อวันที่ 6 ตุลาคม 2519

การเดินทางกลับเข้ามาในประเทศไทยครั้งนั้นของจอมพลถนอม เหตุการณ์หลายอย่างบ่งชี้ว่าได้มีการวางแผนเอาไว้ล่วงหน้าแล้วเป็นอย่างดี เพราะเมื่อจอมพลถนอมเดินทางเข้ามาถึงสนามบินดอนเมือง เมื่อวันที่ 19 กันยายน 2519 นั้น จอมพลถนอมได้บวชเป็นสามเณรเรียบร้อยมาแล้วจากสิงคโปร์ พอมาถึงก็ตรงไปบวชเป็นพระภิกษุทันทีที่วัดควมริเวศน์ ฯ ซึ่งพิธีบวชได้เตรียมไว้พร้อมแล้ว และในระหว่างที่ทำการอุปสมบทอยู่นั้น สถานีวิทยุยานเกราะก็ได้นำเอาคำปราศรัยของจอมพลถนอม ซึ่งเตรียมมาแล้วออกอากาศขอความเห็นใจจากประชาชน พร้อมกันนั้นพ.ท.อุทรา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา หัวหน้าฝ่ายรายการสถานีวิทยุยานเกราะ ก็ออกอากาศปรามผู้ที่จะเคลื่อนไหวต่อต้านพระถนอม รูปการณ์เช่นนี้จะให้เข้าใจเป็นอย่างอื่นไปไม่ได้ นอกจากแสดงให้เห็นว่าการเดินทางเข้ามาของพระถนอมครั้งนี้ได้มีการวางแผนเป็นอย่างดีมาก่อนแล้วจากผู้ที่อยู่ในประเทศไทย และเชื่อว่าพระถนอมต้องถูกชักนำเข้ามา

แต่การชักนำจอมพลถนอมเข้ามานั้น ไม่ได้มีจุดมุ่งหมายสมบูรณ์ในตัวเอง เพราะตามรูปการณ์ที่เกิดขึ้นตอนนั้น จอมพลถนอมเป็นเพียงเครื่องมือหรือเหยื่อก่อให้เกิดเหตุวุ่นวายขึ้นในประเทศ เพื่อนำไปสู่การล้มล้างรัฐบาลในขณะนั้น และเผด็จการอำนาจการปกครองของบุคคลบางกลุ่มเท่านั้น และจากเหตุการณ์ที่คลี่คลายในระยะต่อมา ก็ชี้ให้เห็นว่าการชักนำจอมพลถนอมเข้ามาเพื่อก่อกระแสรัฐประหารขึ้นนี้ มีข้อชวนสงสัยว่าเป็นฝีมือของบุคคลในพรรคชาติไทย ที่ร่วมมือและประสานผลประโยชน์กับกลุ่มผู้นองจอมพลถนอมเก่า โดยมีแนวร่วมอยู่ที่กลุ่มปีกขวาในพรรคประชาธิปัตย์ และชมรมวิทยุเสรีของพ.ท.อุทาร์ สนิทวงศ์ ฯ ในการปลุกกระดมเพื่อให้เกิดเหตุวุ่นวายขึ้น แห่ลงเข้าร่วมกันสูงในคณะรัฐบาลในขณะนั้นกล่าวว่า เกมส์การ เมืองก่อนวันที่ 6 ตุลาคม นั้น เป็นการวางแผนเกลี้ยอำนาจของกลุ่มพรรคชาติไทยเกือบทั้งหมด โดยมีฐานกำลังทางทหารอยู่ที่พล.อ.ฉลาด หิรัญศิริ กลุ่มนี้มั่นใจถึงขนาดที่เตรียมร่างรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวเอาไว้แล้ว แต่ก็ถูกทหารกลุ่มพล.อ.บุญชัย บำรุงพงศ์ พล.ร.อ.สงัด ชลออยู่ จึงรัฐประหารเสียก่อน ¹ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ก็ให้สัมภาษณ์ว่าตามข้อสันนิษฐานของ คนนั้น กลุ่มพรรคชาติไทยคงอยากทำรัฐประหาร เพราะตอนที่ตนเป็นรัฐมนตรีกลาโหม นั้น ทหารเคยบอกให้ระวังพรรคชาติไทย เพราะเคยไปชวนทหารปฏิวัติ 2 ครั้ง แต่ทหารไม่เอา มาคราวนี้ก็คงคิดจะทำ แต่ถูกกลุ่มพล.ร.อ.สงัด ชลออยู่ จึงทำเสียก่อน ²

ในจดหมายที่นายสุรินทร์ มาศดิตถ์ รองหัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ ส่งมาลงตีพิมพ์ในหนังสือ "ไทยนิกรรายสัปดาห์" ในขณะที่บวชอยู่ที่นครศรีธรรมราช เปิดเผยเงื่อนไขเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า ในการประชุมคณะรัฐมนตรีในตอนเช้าวันที่ 6 ตุลาคม 2519 นั้น มีการพิจารณาเรื่องการประกาศภาวะฉุกเฉินเพื่อสลายการชุมนุมของทั้งสูงเสียดชา บ้าน และนักศึกษา ซึ่งรัฐมนตรีส่วนใหญ่ก็เห็นด้วย แต่พล.ต.ชาติชาย กลับคัดค้านและ

¹ อาทิตย์รายสัปดาห์, ปีที่ 2, ฉบับที่ 68 (26 กันยายน 2521, หน้า 9.

² สัมภาษณ์ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช

ได้ไปนำเอาพล.ต.ต.เจริญฤทธิ์ จารัสโรมรัน ผู้ควบคุมลูกเสือชาวบ้านคนหนึ่ง เข้ามา
 ในที่ประชุมคณะรัฐมนตรี ขอนำลูกเสือชาวบ้านเข้าไปปราบนักศึกษาในมหาวิทยาลัย
 ธรรมศาสตร์ แต่นายกรัฐมนตรีไม่ยอม ¹ พล.ต.ประมาณ อติเรกสาร หัวหน้าพรรค
 ชาติไทยก็แสดงความคิดเห็นว่าเป็นโอกาสดีแล้วที่จะทำการปราบปรามให้ศูนย์นิสิต ๆ ถูก
 ลบชื่อไปจากประเทศไทย นายสุรินทร์บันทึกว่า “เหตุการณ์กระทำของรัฐมนตรีพรรคชาติ
 ไทยที่ไปนำพล.ต.ต.เจริญฤทธิ์ เข้ามาติดกับนายก ฯ แล้วอาตมาเข้าใจได้ทันทีว่า
 พวกนี้ต้องวางแผนการปฏิวัติไว้แล้ว และเชื่อว่าแผนของพวกเขาต้องสำเร็จแน่
 คำว่าวิจัยพล.ต.ต.จึงกล้าเถียงนายกฯ ในที่ประชุมคณะรัฐมนตรี” ²

ค. ผลประโยชน์อื่น ๆ

ข้อเท็จจริงอีกประการหนึ่งในสมัยรัฐบาลสหพรรคก็คือ สมาชิกสหพรรคไม่ได้
 แข่งขันและเรียกร้องแต่เฉพาะตำแหน่งทางการเมืองเท่านั้น แต่ยังแข่งขันและเรียกร
 ้องไปถึงผลประโยชน์อื่น ๆ อีก เช่น ทรัพย์สิน เงินทอง ตลอดจนสิทธิพิเศษอื่น ๆ
 ในสมัยรัฐบาลสหพรรคนั้น ปรากฏหลักฐานหลายอย่างที่ชี้ให้เห็นว่ามีการเรียกร้องและ
 ทอบสนองเกี่ยวกับผลประโยชน์เหล่านี้อยู่เนือง ๆ และเชื่อว่ถึงบัดนี้เองที่เป็นปัจจัย
 หนึ่งที่ทำให้รัฐบาลสหพรรคอยู่รอดมาได้รวมปี อย่่างไรก็ตามจำเป็นต้องกล่าวเช่นกัน
 ว่าเพราะความไม่สมดุลงันระหว่างระดับของการเรียกร้องและการตอบสนองนี้เช่นกัน
 ที่นำรัฐบาลไปสู่จุดจบ

กิตติศัพท์เกี่ยวกับการตอบสนองผลประโยชน์ทางค่านเงินทอง และสิทธิพิเศษ
 ต่าง ๆ แก่บรรดาสมาชิกสหพรรค เพื่อแลกกับการสนับสนุนจากสมาชิกเหล่านี้เริ่มมา
 ตั้งแต่แรกจัดตั้งรัฐบาลที่เดียว ในการเลือกประธานสภาผู้แทนราษฎรหลังการเลือกตั้ง

¹ ไทยนิกร, ปีที่ 2, ฉบับที่ (30) + 34 (12 มิถุนายน 2521), หน้า 33.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 33 - 34.

เมื่อวันที่ 26 มกราคม 2518 ซึ่งตำแหน่งนี้เป็นกุญแจสำคัญต่อการตัดสินใจว่าจะเป็นผู้ควบคุมความได้เปรียบในสภา และมีโอกาสเป็นผู้จัดตั้งรัฐบาลมากกว่ากัน ปรากฏว่ามีการตัดสินใจบนแกสส. ด้วยเงินจำนวนหนึ่ง เพื่อให้ลงคะแนนเสียงให้แก่ นายประสิทธิ์ กาญจนวัฒน์ ตัวแทนของสหพรรค สส. 3 คนของพรรคสังคมนิยมแห่งประเทศไทย คือ นายอุกร ทองน้อย นายเปรม มาลากุล ฯ และ นายสุทัศน์ เงินหมื่น ยืนยันว่าพวกตนเห็นมีการซื้อเสียงกันในการเลือกตั้งครั้งนี้ โดยมีการจ่ายเงินกันตามมุมต่าง ๆ และในห้องน้ำของสภา ¹

ในการผ่านร่างกฎหมายสำคัญของรัฐบาลที่ต้องการเสียงสนับสนุนจาก สส. สหพรรคต่อมาแทบทุกครั้ง กิตติศัพท์การแลกเปลี่ยนกันระหว่างเงินกับคะแนนเสียง ก็ปรากฏให้ไต่กันอยู่เสมอ ๆ นายสมัคร สุนทรเวช แห่งพรรคประชาธิปัตย์เปิดเผยว่า นายเจริญ หนูสง สส. พัทลุง พรรคประชาธิปัตย์ซึ่งสนับสนุนรัฐบาลอยู่ เลาให้ตนทั้ง 2 รัฐบาลจ่ายเงินให้ สส. สหพรรคคนละ 5 หมื่นบาท และจะจ่ายให้อีก 8 หมื่นบาท เมื่อช่วยกันผ่านร่าง พ.ร.บ. งบประมาณประจำปี 2519 ไปได้ ² นายสมาน ชมภูเทพ สส. ลำพูน พรรคกิจสังคม ก็เปิดเผยว่าสหพรรคจ่ายเงินซื้อเสียง สส. ครั้งละ 5 หมื่นบาท รวม 3 ครั้ง คือ ตอนจัดตั้งรัฐบาลสหพรรค ตอนพิจารณา พ.ร.บ. เงินสุชนบท และ ตอนรับรองร่าง พ.ร.บ. งบประมาณประจำปี 2519 ³

นางบุษพา อุกมศักดิ์ อดีต สส. พรรคธรรมสังคม และที่ปรึกษานายกรัฐมนตรี ในรัฐบาลสหพรรค ก็เปิดเผยว่าสหพรรคมีโครงการจะจัดสรรงบประมาณเงินให้แก่ สส. สหพรรคจังหวัดละ 1 ล้านบาทอีกด้วย ทั้งนี้เพื่อให้เปิดใจจ่ายช่วยเหลือแก่ประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อน และต้องการความช่วยเหลืออย่างเร่งด่วน โดยไม่ต้อง

¹ ประชาธิปัตย์, 8 ตุลาคม 2518, หน้า 1 - 12.

² ประชาธิปัตย์, 8 ตุลาคม 2518, หน้า 1.

³ ประชาธิปัตย์, 4 กุมภาพันธ์ 2519, หน้า 12.

ผ่านการเบิกจ่ายเงินตามระเบียบราชการทั่วไป แต่ขอให้สส. สหพรรคแต่ละคนร่างโครงการใช้จ่ายเงินส่งมาให้รัฐบาลพิจารณาก่อน ซึ่งปรากฏว่ายังไม่ทันเรียบร้อยก็มีการยุบสภาไปแล้วก่อน¹ พิจารณาตามหลักการแล้วจะเห็นได้ว่าโครงการเบิกจ่ายเงินเช่นนี้ ถ้าทำด้วยความบริสุทธิ์ใจก็จะเป็นประโยชน์แก่ประชาชนมาก เพราะบางครั้งการเบิกจ่ายเงินตามระเบียบราชการนั้นล่าช้า ไม่ทันต่อการช่วยเหลือประชาชนที่ต้องการความช่วยเหลืออย่างรีบด่วน เช่น กรณีประสบภัยธรรมชาติ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม พิจารณาจากเจตนาของรัฐบาลในการดำเนินโครงการนี้ขึ้นมา มองเห็นได้ชัดเจนว่ามีเจตนาไม่สุจริต เหตุผลข้อแรกคือ เงินจำนวนนี้จะได้รับแต่เฉพาะสส. สหพรรคที่สนับสนุนรัฐบาลเท่านั้น เจตนาของรัฐบาลจึงน่าจะเป็นการเอาใจสส. สหพรรคของตนให้สามารถมีงบประมาณไปใช้จ่ายช่วยเหลือประชาชนสร้างคะแนนนิยมแก่ตนเอง เหตุผลข้อหนึ่งก็คือ การอนุมัติเงินประเภทนี้ย่อมมีช่องทางให้เกิดการทุจริตได้โดยง่าย จึงเท่ากับเป็นการเปิดช่องให้สส. เหล่านั้นสามารถเบียดบังเอาผลประโยชน์จากเงินดังกล่าวได้โดยง่าย ซึ่งถ้าแปลเจตนาข้อนี้ก็คือรัฐบาลเป็นใจให้สส. โกงเงินภาษีอากรของประชาชนนั่นเอง โดยรัฐบาลจะได้รับความจงรักภักดีจากสส. เหล่านั้นเป็นการตอบแทน

แต่การควนลงความเห็นจากหลักฐานเหล่านี้ว่ารัฐบาลสหพรรคมีการให้ผลประโยชน์ตอบแทนแก่สมาชิก ก็ดูจะไม่เป็นการยุติธรรมนัก เพราะหลักฐานข้างต้นที่กล่าวมานั้นล้วนมาจากแหล่งที่เป็นฝ่ายตรงข้ามกับรัฐบาลในขณะนั้นทั้งสิ้น นายสมัคร สุนทรเวช เป็นสมาชิกพรรคฝ่ายค้านที่สำคัญในขณะนั้น คือ พรรคประชาธิปัตย์ นายสมาน ชมพูเทพ อดีตสส. ลำพูนนั้น ก็ถูกพรรคกิจสังคมปฏิเสธให้ลงสมัครรับเลือกตั้งในนามพรรคในการเลือกตั้งครั้งใหม่ ส่วนนางยุพา อุดมศักดิ์ ขณะที่เปิดเผยเรื่องนี้อยู่ในระหว่างการหาเสียงแข่งขันกับลูกพรรคกิจสังคมที่พิจิตร

¹ ประชาธิปไตย, 19 กุมภาพันธ์ 2519, หน้า 1 - 12.

อย่างไรก็ดี มีหลักฐานเพิ่มเติมอีกส่วนหนึ่งที่ช่วยชี้ให้เห็นความจริงข้อนี้ชัดขึ้น เช่น การเปิดเผยของนายเจริญ หนูสูง คอหนังสือพิมพ์ว่าตนเคยได้รับเงินค่ายกมือสนับสนุนม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เป็นนายกฯ จากพรรคประชาธิปัตย์ 1 หมื่นบาท และต่อมาได้ไปสนับสนุนม.ร.ว.ศีกฤทธิ ปราโมช ซึ่งก็มีข่าวยืนยันว่ามีการซื้อเสียง สส.คนละ 5 - 6 หมื่นบาทอีก¹ สอ.เต็มศักดิ์ ช่างหล่อ อดีตสส.นครราชสีมา พรรคฟื้นฟูชาติไทยซึ่งเคยสนับสนุนสหพรรค ก็ยอมรับว่าตนเองเคยได้รับเงินกำนัล 1 หมื่นบาท โดย ม.ร.ว.ศีกฤทธิส่งให้นายปรีดา พัฒนถาบุตร เป็นผู้นำมามอบให้เป็นของขวัญปีใหม่² นอกจากนี้ม.ร.ว.ศีกฤทธิ ปราโมชเองก็เปิดเผยว่า มีการเรียกร้องผลประโยชน์ตอบแทนในการสนับสนุนรัฐบาลจากสส.สหพรรคจริง เช่น คนหนึ่งขอเงินค่ายกมือตามมติพรรค และอีกคนหนึ่งมาขอใบอนุญาตเปิดร้านจำหน่ายอาวุธปืนพร้อมกันถึง 25 ร้าน โดยยอมรับว่าตนได้ค่าตอบแทนในการวิ่งเต้นร้านละ 1 แสนบาท³ จากหลักฐานส่วนหลังนี้ปรากฏว่ามีน้ำหนักพอควรที่เกี่ยว

แต่ไม่ได้หมายความว่าสหพรรคใช้แค่พระคุณโคโยให้ผลประโยชน์ตอบแทนเพื่อความคุ้มครองสมาชิกสหพรรคแต่อย่างเดียวนั้น มีหลายครั้งเช่นกัน ที่รัฐบาลพยายามใช้พระเดชมาควบคุมระเบียบวินัยของสมาชิก เช่น การชูว่าจะยุบสภาถ้าหากไม่ได้รับความร่วมมือจากสมาชิกสหพรรค ที่เห็นได้ชัดก็คือในตอนที่รัฐบาลเสนอร่าง พ.ร.บ.งบประมาณเข้าสู่การพิจารณาของสภา ซึ่งรัฐบาลได้รับการบีบคั้นจากสมาชิกสหพรรคว่าจะไม่ยอมยกมือสนับสนุน ถ้าไม่มีการปรับปรุงคณะรัฐมนตรีใหม่ และแม้ร่างกฎหมายดังกล่าวจะผ่านวาระหนึ่งไปแล้ว จำนวนสมาชิกที่ขอแปรญัตติในวาระสองก็มีจำนวนมากถึง 174 คน ซึ่งในจำนวนนี้ส่วนหนึ่งเป็นสมาชิกสหพรรค เป็นที่แน่นอนว่าหากสส.ดังกล่าวตั้งป้อมคัดค้านรัฐบาลอยู่เช่นนั้น อาจทำให้โครงการและนโยบาย

¹ รวมประชาชาติ, 9 ตุลาคม 2518, หน้า 12.

² รวมประชาชาติ, 4 สิงหาคม 2519, หน้า 3.

³ สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ ปีที่ 25, ฉบับที่ 10 (3 กันยายน 2521), หน้า 17.

บางอย่างของรัฐบาลเสียหายได้ แต่ในที่สุดร่างพ.ร.บ.ดังกล่าวก็สามารถผ่านการรับรองจากสภาในวาระสามไปได้ ทั้งนี้ไม่ใช่เพราะความมั่นใจสัญญาของรัฐบาลที่รับปากจะปรับปรุงคณะรัฐมนตรีหลังจากนั้นแต่อย่างใด แต่เป็นเพราะการชู้ว่าหากรัฐบาลไม่ได้รับความร่วมมือจากสมาชิกสหพรรค รัฐบาลก็จะเลือกเอาการยุบสภาโดยไม่เลือกการลาออกด้วย ซึ่งหมายความว่าโดยการเลือกนี้ สส.สหพรรคทุกคนจะต้องออกไปสมัครรับเลือกตั้งกันใหม่ด้วยกัน ซึ่งก็ไม่นั่นว่าการออกไปพบกับประชาชนครั้งใหม่นี้ สมาชิกเหล่านั้นจะยังคงได้รับการสนับสนุนจากประชาชนเหมือนเดิมหรือไม่

แต่ก็ต้องกล่าววว่ารัฐบาลสหพรรคอยู่รอดมาได้ด้วยระบบการแลกรสนับสนุนจากสมาชิกควยตำแหน่ง เงิน และความมั่นใจสัญญาต่าง ๆ มากกว่าจะเป็นการขมขู่ สส. เหล่านั้น ซึ่งการแลกเปลี่ยนกันในลักษณะนี้ ถ้ามีอยู่ในขอบเขตที่เหมาะสมก็อาจจะเกิดผลดีมากกว่าผลร้ายต่อเสถียรภาพของรัฐบาล แต่การเรียกร้องดังเหล่านี้ของบรรดาสมาชิกสหพรรคในขณะนั้นกลับไม่มีที่สิ้นสุดและรุนแรงขึ้นทุกที การแลกเปลี่ยนเหล่านี้จึงสามารถรักษาเสถียรภาพของรัฐบาลได้แค่ระดับหนึ่งและเพียงขณะหนึ่งเท่านั้น ในที่สุดข้อต่อรองเช่นนี้ก็ทำลายเสถียรภาพของรัฐบาล สาเหตุหนึ่งที่น่าไปสู่การยุบสภาของนายกรัฐมนตรี และเป็นสาเหตุที่สำคัญก็คือการไม่อาจทนทานต่อการเรียกร้องของสมาชิกสหพรรคเหล่านี้ไคนั้นเอง

สำหรับรัฐบาลจตุรพรรคนั้น กิตติศัพท์ท่านองนี้ไม่ปรากฏให้เห็น นอกจากการเปิดเผยของนายเจริญ หนูสง สส.พรรคประชาธิปัตย์ ที่ว่าตนเคยรับเงินจากพรรคประชาธิปัตย์จำนวนหนึ่งหมื่นบาทที่สนับสนุนใหม่.ร.ว.เสนีย์ ปราโมชเป็นนายกรัฐมนตรี แต่เรื่องนี้ทางกรรมการพรรคประชาธิปัตย์ก็ปฏิเสธว่าเป็นการให้ยืมเงินตามปกติในฐานะคนคุ้นเคยเท่านั้น อย่างไรก็ตาม การเรียกร้องและตอบสนองผลประโยชน์ค่านีให้รัฐบาลจตุรพรรค ก็ไม่ใช่สาระสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพของรัฐบาลแต่อย่างใด

สรุปและวิเคราะห์

จากข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการขัดแย้งกันระหว่างพรรคการเมืองที่มารวมมือกันในรัฐบาลพรรค และรัฐบาลจตุรพรรคตั้งที่ได้นำเสนอมาในบทนี้เป็นลำดับมาแล้วนั้น ในตอนท้ายบทนี้อาจได้ข้อสรุปและวิเคราะห์เกี่ยวกับข้อเท็จจริงดังกล่าวนี้บางประการ ดังนี้

ประการแรก รัฐบาลผสมสหพรรคนั้นประกอบด้วยพรรคการเมืองต่าง ๆ ที่มารวมมือกันตั้งแต่พรรคเล็ก ๆ ที่มีที่นั่งเดียว ไปจนถึงพรรคใหญ่ที่มีที่นั่งหลายสิบที่นั่งในสภา รวม 16 พรรค โดยมีคะแนนเสียงรวมกัน 140 เสียง ในสภาวะที่มีพรรคเล็กพรรคน้อยมารวมมือกันถึง 16 พรรคเช่นนี้โอกาสที่จะเกิดการกระทบกระทั่งกันระหว่างพรรคต่าง ๆ จึงค่อนข้างมีมาก ยิ่งในสภาวะที่คะแนนเสียงสนับสนุนรัฐบาลเกินกึ่งหนึ่งในสภาไปเพียงเล็กน้อยแล้วทำให้แต่ละพรรคสามารถถกคัดค้านรัฐบาลอย่างไค้ผล เพราะถ้ามีพรรคหรือกลุ่มพรรคใดพรรคหนึ่ง ที่มีคะแนนเสียงพอสมควรแยกตัวออกไป รัฐบาลก็จะล้มทันที เมื่อเป็นเช่นนี้ความขัดแย้งระหว่างพรรคต่าง ๆ ที่มารวมรัฐบาลจึงมีโอกาสดังกล่าวเกิดขึ้นได้ง่าย และทุกครั้งจะกระทบต่อเสถียรภาพของรัฐบาลอย่างรุนแรง

ลักษณะเช่นนี้ ต่างกับรัฐบาลผสมจตุรพรรคอยู่มาก รัฐบาลจตุรพรรคนั้นประกอบด้วยพรรคการเมืองแค่ 4 พรรค แต่กลับมีคะแนนเสียงรวมกันท่วมท้นในสภาถึง 206 เสียง ในสภาวะเช่นนี้ แม้จะปรากฏว่ามีพรรคใดพรรคหนึ่งแยกตัวออกไป รัฐบาลก็ยังคงอยู่ได้ประกอบกับการที่พรรคประชาธิปไตยซึ่งเป็นแกนกลางรัฐบาลมีคะแนนเสียงที่เหนือกว่าพรรครวมรัฐบาลอื่น ๆ มากเช่นนั้นด้วยแล้วการถกคัดค้านจากพรรครวมรัฐบาลจึงไม่ค่อยไค้ผล การที่พรรครวมรัฐบาลอื่น ๆ สามารถทำลายพรรคประชาธิปไตยได้ในบางครั้ง เช่น ไม่รับรองคณะกรรมการป.ป.ป.ที่พรรคประชาธิปไตยเสนอต่อสภานั้น เป็นเพราะความแตกแยกกันภายในพรรคประชาธิปไตยจนไม่อาจแสดงจุดยืนร่วมกันในปัญหาต่าง ๆ มากกว่า

ประการที่สอง การแบ่งเฉลี่ยที่นั่งในคณะรัฐมนตรีก็อย่างไม่เป็นธรรม และการเว้นที่ว่างในคณะรัฐมนตรีเอาไว้ 4 ที่นั่ง ในสมัยรัฐบาลสหพรรค เป็นชนวนก่อให้เกิดการแย่งชิง และขัดแย้งกันระหว่างพรรคต่าง ๆ อย่างไม่รู้จักสิ้นสุด การแบ่งเฉลี่ยที่นั่งในคณะรัฐมนตรีสมัยรัฐบาลสหพรรคนั้น เราสามารถมองเห็นความเหลื่อมล้ำระหว่างส่วนแบ่งของพรรคต่าง ๆ ได้อย่างชัดเจน

จากตารางที่แสดงข้างล่างนี้ จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าพรรคกิจสังคมและพรรคชาติไทย ได้รับความแบ่งในคณะรัฐมนตรีในอัตราส่วนที่สูงกว่าพรรคอื่น ๆ เมื่อเปรียบเทียบถึงจำนวนคะแนนสนับสนุนของแต่ละพรรคในสภา พรรคกิจสังคมซึ่งมีที่นั่งในสภาแค่ 18 ที่นั่ง แต่กลับได้รับส่วนแบ่งในคณะรัฐมนตรีถึง 5 ตำแหน่ง ซึ่งคิดเป็นอัตราส่วนระหว่างที่นั่งในสภากับตำแหน่งที่ได้รับประมาณ 3.6 ต่อ 1 พรรคชาติไทยก็เช่นกัน อัตราส่วนนี้มีค่า 4:1 เท่านั้น ในขณะที่พรรคอื่น ๆ โดยเฉพาะพรรคสังคมนิยม อัตราส่วนดังกล่าวนี้มีค่าสูงกว่าสองพรรคข้างต้นมาก นอกจากนี้ตำแหน่งรัฐมนตรีที่พรรคกิจสังคมและพรรคชาติไทยครอบครองอยู่ก็ค่อนข้างจะมีความสำคัญกว่าตำแหน่งรัฐมนตรีของพรรคอื่น ๆ เช่น ตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม กระทรวงการคลัง กระทรวงมหาดไทย เป็นต้น

จากความไม่เป็นธรรมในลักษณะนี้เอง ที่ทำให้บรรดาพรรคที่มาร่วมรัฐบาลไม่พอใจ และมักจะเรียกร้องให้นายกรัฐมนตรีปรับปรุงคณะรัฐมนตรี และแบ่งโควตารัฐมนตรีเสียใหม่ให้เป็นธรรมกว่าเดิมอยู่เสมอ ประกอบกับนายกรัฐมนตรียังคงเว้นที่ว่างในคณะรัฐมนตรีเอาไว้ถึง 4 ตำแหน่ง การกีดกันเพื่อให้แต่งตั้งตัวบุคคลจากพรรคต่าง ๆ เข้าไปในตำแหน่งดังกล่าวก็ยิ่งรุนแรงขึ้น

ตารางที่ 5

อัตราส่วนระหว่างที่นั่งในสภา กับตำแหน่งในคณะรัฐมนตรีที่แต่ละพรรคได้รับในรัฐสภา
สหพรรค

พรรค	ที่นั่งในสภา	ที่นั่งในคณะรัฐมนตรี	อัตราส่วน ที่นั่งในสภา : ตำแหน่งในกรม.
1. กิจสังคม	18	5	3.6 : 1
2. ชาติไทย	28	7	4 : 1
3. ธรรมสังคม	45	9	5 : 1
4. สังคมชาตินิยม	16	2	8 : 1
5. กลุ่มทำليب	33	5	6.6 : 1
รวม	140	28	5 : 1

หมายเหตุ : รวมทั้งตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และรองนายกรัฐมนตรีด้วย

ลักษณะการแบ่งเฉลี่ยที่นั่งในคณะรัฐมนตรีอย่างไม่เป็นธรรม เช่นนี้ปรากฏว่าไม่มีในรัฐสภาจตุรพรรคที่รับหน้าที่ต่อมา จากตารางที่ 6 ข้างล่างนี้ จะเห็นได้ค่อนข้างชัดเจนว่าแต่ละพรรคได้รับการจัดสรรตำแหน่งรัฐมนตรีกันตามสัดส่วนที่นั่งในสภาของแต่ละพรรคอย่างเป็นธรรมพอสมควร โดยอัตราส่วนระหว่างที่นั่งในสภา กับที่นั่งในคณะรัฐมนตรีของแต่ละพรรคมีค่าไม่ต่างกันมากเหมือนในรัฐสภาสหพรรค นอกจากนี้กระทรวง

ตารางที่ 6

อัตราส่วนระหว่างที่นั่งในสภา กับตำแหน่งในคณะรัฐมนตรีที่แต่ละพรรคได้รับในรัฐสภา
จตุรพรรค

พรรค	ที่นั่งในสภา	ที่นั่งในคณะรัฐมนตรี	อัตราส่วน ที่นั่งในสภา : ตำแหน่งในกรม.
พรรคประชาธิปไตย	114	20	5.7 : 1
ชาติไทย	56	9	6.2 : 1
ธรรมสังคม	28	5	5.6 : 1
สังคมชาตินิยม	8	1	8 : 1
รวม	206	35	5.9 : 1

หมายเหตุ : รวมทั้งตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและรองนายกรัฐมนตรีด้วย

ที่แต่ละพรรคได้รับก็มีความสำคัญใกล้เคียงกัน ด้วยเหตุนี้เองการแย่งชิงตำแหน่งกันระหว่างพรรคต่าง ๆ ในรัฐบาลจตุรพรรคจึงมักจะไม่ค่อยเกิดขึ้นเหมือนกับรัฐบาลสหพรรค ทั้ง ๆ ที่ในรัฐบาลจตุรพรรคมีความจำเป็นต้องแบ่งเฉลี่ยตำแหน่งต่าง ๆ กันออกไปมากกว่าสมัยรัฐบาลสหพรรค เพราะมีผู้สนับสนุนมากกว่า จึงอาจทำให้แต่ละพรรคที่มาสนับสนุนได้รับผลประโยชน์ไม่เต็มที่ ดังจะเห็นได้ว่าอัตราส่วนการแบ่งเฉลี่ยที่นั่งในคณะรัฐมนตรีต่อจำนวนที่นั่งในสถานนี้มีค่าถึง 1 : 6 เมื่อเปรียบเทียบกับในรัฐบาลสหพรรคที่มีค่าเพียง 1 : 5 เท่านั้น พิสูจน์ให้เห็นข้อเท็จจริงที่สำคัญอันหนึ่งคือ แม้จะมีตำแหน่งต่าง ๆ ต้องแบ่งปันเฉลี่ยกันออกไปมาก จนแต่ละพรรคได้รับไม่เต็มที่ก็ไม่เป็นไร ขอเพียงให้การแบ่งปันนั้นเป็นไปด้วยความยุติธรรม พรรคต่าง ๆ ที่มาร่วมรัฐบาลก็มีความพอใจ

ประการที่สาม เป็นที่น่าสังเกตว่าการแตกแยกขัดแย้งกันภายในรัฐบาลสหพรรคนั้น มักมีสาเหตุมาจากเรื่องผลประโยชน์ ตำแหน่ง และตัวบุคคลเป็นสำคัญ ส่วนการขัดแย้งกันในเรื่องการทำงานและนโยบายเป็นเพียงส่วนประกอบและปลายเหตุของความขัดแย้งหลัก ๆ ข้างต้นเท่านั้น การขัดแย้งกันในลักษณะนี้จึงต้องประณีตระดมและแก้ไขด้วยคำมั่นสัญญาต่าง ๆ และการต่อรองกันในผลประโยชน์เป็นสำคัญ เช่น การรับปากว่าจะมีการปรับปรุงคณะรัฐมนตรี หรือสัญญาว่าจะแต่งตั้งให้เป็นรัฐมนตรี หรือการตอบแทนด้วยผลประโยชน์อื่น ๆ แต่การขัดแย้งกันระหว่างพรรคต่าง ๆ ที่มาร่วมมือกันในรัฐบาลจตุรพรรคนี้ ส่วนหนึ่งเป็นการขัดแย้งกันเรื่องอุดมการณ์ และนโยบายในการทำงานที่ไม่ตรงกันด้วย

การขัดแย้งแตกแยกกันระหว่างพรรคต่าง ๆ ในสหพรรค จึงมีลักษณะที่สับสน โดยแต่ละพรรคมักขัดแย้งพัวพันกันแทบทุกพรรคไป ทั้งนี้เพราะแต่ละพรรคต่างมุ่งหวังผลประโยชน์ด้วยกันทั้งสิ้น จึงต้องมุ่งทำลายหักล้างกันไปทุกพรรคเพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ที่ตนต้องการ แต่ดังกล่าวแล้วว่าการขัดแย้งกันในสมัยรัฐบาลจตุรพรรค มีเรื่องของอุดมการณ์ และนโยบายเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยในสัดส่วนที่สำคัญ

ที่เกี่ยว การขัดแย้งแตกแยกจึงแบ่งเป็นค่าย (bloc) อย่างชัดเจนระหว่างพรรคพันธมิตรทั้งสามที่มีนโยบายและอุดมการณ์ใกล้เคียงกันฝ่ายหนึ่ง กับพรรคประชาธิปไตยที่มีอุดมการณ์และนโยบายบางอย่างต่างออกไปอีกฝ่ายหนึ่ง และข้อเท็จจริงดังกล่าวนี้เองที่เป็นคำตอบหนึ่งของปัญหาที่ว่าทำไมรัฐบาลสหพรรคจึงอยู่รอดมาได้เกือบปี และทำไมรัฐบาลจตุรพรรคซึ่งมีคะแนนเสียงสนับสนุนในสภาที่เหนือกว่า จึงต้องจบสิ้นลงในเวลาแค่ 5 เดือนเศษ

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นหัวหน้าพรรคเล็ก ๆ ที่มีที่นั่งแค่ 18 ที่นั่ง แต่เป็นหัวหน้ารัฐบาลผสมที่มีพรรคต่าง ๆ เข้าร่วมด้วยกันมากที่สุดถึง 16 พรรค ม.ร.ว.คึกฤทธิ์จึงต้องถูกบังคับจากรัฐมนตรีเมืองที่เปราะบางของตน ให้ใช้ความเชี่ยวชาญในฐานะนักพูด นักเขียน นักปฏิรูป บำเพ็ญตนเป็นนักประนีประนอมความขัดแย้งระหว่างพรรคต่าง ๆ ชั้นเยี่ยมและมีความยุติธรรม และต้องใช้บุคลิกภาพส่วนตัวเพื่อที่จะให้ได้รับความสนับสนุนจากประชาชนในระดับที่มากพอสมควรระดับหนึ่ง เพื่อจัดการกับปัญหาสำคัญของประเทศในช่วงประวัติศาสตร์ที่สำคัญนี้¹ รัฐบาลสหพรรคอยู่รอดมาได้เกือบปีจากเหตุผลต่าง ๆ นี้เอง ส่วนม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมชนั้น ต่างกับน้องชายของตนหลายอย่าง และโดยบุคลิกภาพส่วนตัวแล้ว ควรจะเป็นรัฐบุรุษอาวุโสมากกว่าจะมาเป็นหัวหน้ารัฐบาล ที่จำเป็นจะต้องกระตือรือร้นและคอยจัดการกับปัญหาต่าง ๆ ที่เคลื่อนไหวอยู่เสมอเช่นนั้น ม.ร.ว.เสนีย์จึงต้องพึ่งพาอย่างมากอยู่กับชื่อเสียงและความนิยมของประชาชน ที่มีต่อพรรคประชาธิปไตยซึ่งมีที่นั่งอยู่ในสภาเกือบ 41 % แต่ปรากฏว่าพรรคประชาธิปไตยกลับเป็นฐานอำนาจที่อ่อนแอ เนื่องจากความแตกแยกและขัดแย้งกันเองภายในอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ดังนั้นในขณะที่มีความขัดแย้งทางค่านโยบายและการทำงานกับพรรคพันธมิตรทั้งสาม พรรคประชาธิปไตยจึงไม่อาจจะแสดงจุดยืนในอุดมการณ์ และนโยบายของพรรคร่วมกันได้ การสิ้นสุดลงอย่างรวดเร็วของรัฐบาลผสมจตุรพรรค ถูกเร่งหรือกระตุ้นจากปัจจัยนี้ไม่น้อย

¹ Frank C Darling, "Thailand in 1976 : Another Defeat For Constitutional Democracy", Asian Survey Vol xvii, No.2 (February, 1977), P.123.